43

PAVLLI M. PACIAVDI

CL. REG. PRESBYTERI

HISTORICI ORDINIS HIEROSOLYMITANI

D E

BENEVENTANO CERERIS AVGVSTAE MENSORE

ΕΞΗΓΗΣΙΣ.

1879

ROMAE cIↄ. Iↄ.CCLIII.

EX TYPOGRAPHIA PALLADIS

Excudebant Nicolaus et Marcus Palearini

EX PRAESIDVM PERMISSV.

Digitized by Google

Α. ☧ Ω.

ΠΑΝΤΑ . ΕΙΣ . ΔΟΞΑΝ
ΘΕΟΥ · ΚΑΙ · ΙΕΣΟΥ . ΧΡΙΣΤΟΥ
ΤΟΥ · ΜΟΥ · ΑΥΤΟΥ.

Digitized by Google

TOTIVS DIATRIBES CONSPECTVS.

§. I.

PRAELOQVIVM.

§. II. *De Menſoribus Operum Publicorum.*

§. III. *De Menſoribus Agrariis.*

§. IV. *De Menſore Riparienſi.*

§. V. *De Menſoribus Domus Auguſtae in Vtroque Imperio.*

§. VI. *De Menſore Caſtrenſi.*

§. VII. *De Menſore Machinario.*

§. VIII. *De Menſoribus Cereris Auguſtae.*

§. IX. *Cur dicatur Anaglyptum Beneventanum Menſorem Frumentarium referre.*

§. X. *Menſorem illum manu arrigere Modium Italicum. Quid cautum ne ejus menſura violaretur.*

§. XI. *Modii publici Frumentarii capacitas, & pondus, ubi non nihil de Menſore Oleario, & Vinario; itemque de Mulctra.*

§. XII. *Quid Modiatio, ſeu μοδισμὸν, & Beneventanum Modiaticum, ac Modiolus.*

§. XIII. *Quae Menſorum Frumentariorum Conditio, & Diviſio.*

§. XIV. *Frumentum Numeratum, Numerorum, Numeratorumque quodnam fuerit.*

§. XV. *Domicilium ubi nam ſibi conſtituerent ejuſmodi Menſores.*

§. XVI. *Quae Numina ſingulari religione colerent.*

§. XVII.

§. XVII. *Quae Jura his attributa, quaeve Actio adverſus illos a Praetore data.*

§. XVIII. *Menſoris, & Modii Symbola apud Veteres Chriſtianos. Diatribes Concluſio.*

JOHANNI

Digitized by Google

(VII)

JOHANNI DE VITA

SANCTAE BENEVENTANAE ECCLESIAE

PRESBYTERO CANONICO

VIROQVE PERILLVSTRI

PAVLLVS M. PACIAVDIVS

Χαίρειν καὶ εὖ πράττειν.

§. I.

PRAELOQVIVM.

JAM dudum optabam vehementer, VIR ORNATISSIME, ut quoniam tanta in me es benevolentia, is mihi felix dies illuceſceret, quo meum erga Te ſtudium patefacerem, gratumque pectus, aliqua ſignificatione probarem. At quod multum, diuque expetiveram, hodierna luce, aventi animo gratulor accidiſſe. Nimirum id mandas, atque a me curari jubes, ut Toreuma, cui iſtic vulgus *Santo Panaro* nomen fecit, interpreter, brevique aliqua commentatione explicem. Dicto lubentiſſime, atque impi-

gre

Digitized by Google

gre pareo, quo intelligas nullam per me moram eſſe, quin voluntati tuae, pro virili parte mea, obtemperem, officiorumque viciſſitudine, *ἀντίδωρον προσφιλῶς* exſolvam. Quamquam unum eſſet, quod abs ſuſcepto conſilio diſtraheret, atque avocaret, nempe quod ſcribis, epiſtolarem hanc Diatriben in THESAVRO ANTIQVITATVM BENEVENTANARVM fore copulandam egregiis tuis lucubrationibus, in quibus ubique demiratus ſum doctrinae politioriſque litteraturae producta veſtigia, non preſſa leviter ad exigui temporis praedicationem, ſed duratura, dum litterae vigebunt, litterarumque ſtudioſi in pretio ſunt futuri; a quo aditu laudis me longiſſime diſſitum ſentio. Verum, utut res ceſſerit, Tibi petenti, aut potius imperanti, periculo meo, obſequi deliberavi. Conſpicienti igitur mihi Marmoris iſtius ſpeciem, atque deſcriptionem, quam haud dudum per Tabellarium miſiſti, ſtatim ſubit cogitare, nil aliud referre praeter MENSOREM FRVMENTARIVM. Plures, ut probe noſtri, fuere apud veteres, qui hoc uno nomine deſignabantur; utque ea, quæ in ſcriptoribus ſparſa, & vage disjecta ſunt, in pauca contraham, inde exordium capiendum cenſeo, unde cumulatiſſima diſputatio exhibeatur, animadverſioneſque, *τὰς πρόγνωσεις* praemittam varias, quibus etſi ab aliis tradita retractare videbor, ea tamen emendatius, & verius legenti proponam; hoc enim perpetuum conſuevi, ut mihi ex Cicerone exemplum habeam, qui aiebat, ſe in ſingulis libris, quo eſſent deſcriptiores, uti ſemper proëmio, & argumentum ſcribendi, in univerſum, explicare ſolere. Porro quae duae res in eruditis litterarum ſtudiis libera quadam oblectatione animos recreant, atque ſuſtentant, novitas, & copia, ambae, ut haec a nobis ſcribantur, exſtimulant: ſcilicet aut nova, indictaque curioſe hic expendentur, aut ex variis ingeniis excellentiſſima quaeque libabimus, uberiorique oratione inſtaurata, explicataque tradentur.

§. II.

§. I I.

De Menſoribus Operum Publicorum.

Primo itaque quum caeca, ac temeraria animi dominatrix cupiditas Fabros Murarios ad turpem quaeſtum quandoque traduceret, Architecti conſtituti ſunt, qui opera publica, ac aedificia ab illis excitata, aut refecta ad menſuram exigentes, pretium aeſtimarent, & debitam pecuniae ſummam ſtructoribus ſolvendam, jure quodam aequabili, imperarent; dicebantur autem MENSORES, vel MESORES (utrumque enim, forſan Lapicidarum oſcitantia, in antiquis litteratis marmoribus legitur) AEDIFICIORVM. Inſigne eſt de illis apud Plinium teſtimonium in epiſtola ex Provincia Bithyniae ad

B Traja-

Digitized by Google

Trajanum Auguſtum data. Verba apponam: *Diſpice Domine, an neceſſarium putes mittere huc* MENSOREM; *videntur enim non mediocres pecuniae poſſe revocari a Curatoribus operum, ſi menſurae fideliter agantur.* [a] Cui reſpondens Imperator, MENSORES *vix etiam*, inquit, *his operibus, quae aut Romae, aut in proximo fiunt, ſufficienter habeo; ſed in omni provincia inveniuntur* [b]. Gruterus, [c] Reineſius, [d] Donius, [e] Muratorius, [f] marmora jamdiu protulere ad rem confirmandam aptiſſima. Hi etiam de pretio, & cenſu ſoli, quod aedificiis excitandis concedebantur, definiebant. Hinc Martialis quidam AVGG. LIB. teſtatur accepiſſe a Chreſto, pro podiſmo ſtructionis ſcalariae Seſtertios nummos centum *ſecundum renunciationem* MENSORVM *pro Areae paedatura.* [g]

ſ. III.

De Menſoribus Agrariis.

Deinde quamvis homines, Vrbibus conſtitutis, fidem colere, & juſtitiam retinere didiciſſent, & legibus ſuae voluntate parere jam conſueviſſent, fieri minime potuit, quin inter finitimos agrorum poſſeſſores controverſiae contraherentur, & alter alterum in jus vocaret; ferunt enim primas inter homines lites de limitibus extitiſſe. Tum judex, qui de limitibus cognoſcebat, MENSOREM AGRARIVM, ſeu AGRIMENSOREM mittebat, qui Fundum decempeda metaretur, fineſque conſtitueret, quare Ciceroni FINITOR dicitur [h], vel DECEMPEDATOR [i], qui pronuntiabat etiam *de ſervitutibus immittendis, vel repellendis.* [k] Extat Conſtantini conſtitutio tam in

a *Epiſtolarum lib.* x. *epiſt.* xx. *Lugduni Batavorum* 1669.

b *l. c. ep.* xx.

c DCXXIII. 8. *Amſtelodami* 1707.

d *Claſſe* IX. 85. *Lipſiae* 1682.

e *Claſſe* VIII. 86. *Florentiae* 1731.

f *In Novo Theſaur. claſſe* XII. *Mediolani* 1740.

g *Reines Claſſe* VII. 16.

h *Orat.* II. *de lege Agraria.* XIII. *Verburgii. Amſtelod.* 1724.

i *Philippica* XIII. 18. *Cavebat etiam L. Antonio, qui fuit aequiſſimus agri privati, & publici Decempedator.* De agro publico mox dicam.

k Aggen. Urbicus *de limit. Agrorum Amſtelodami* 1657. V. Cujaccium *obſervationum lib.* X. *cap.* II. *Pariſiis* 1658. Herculis Dandini epiſtolas *de ſervit. Praediorum. Veronae* 1741.

in libr. *de Limitib. Agror.* quam *in L.* III. *C. Finium regund.* in haec verba. *Si quis ſuper invaſis ſui juris locis prior detulerit querimoniam, quae fundi cohaeret cum proprietate controverſiae, prius ſuper poſſeſſione quaeſtio finiatur, & tunc* AGRIMENSOR *ire praecipiatur ad loca, ut patefacta veritate litigium terminetur.* [a] Quamobrem ſub AElio Hadriano Antonino reperitur ſententia lata a Bleſio Taurino MESORE Agrario, qui & LAPIDES TERMINALES poſuit [b]. Cautum id etiam Gothorum aetate a Theodorico Rege ad dirimendam de Limitibus controverſiam, quae oborta erat inter viros ſpectabiles Leontium, & Paſchaſium [c]. Sed Tullii locus, quem paullo antea recitavimus, indicio eſt duplicem fuiſſe horum Menſorum claſſem; alii ſcilicet privatorum agros, finium regundorum cauſſa, metebantur; alii adhibebantur a P. R. dimetiendis agris, qui devictis hoſtibus adempti fuerant, & ſubinde, aut plebi Romanae, aut militibus, aut ſociis Latini nominis dividebantur [d]. Ad primum genus puto pertinere eas inſcriptiones, in quibus MENSORIS officium, nullo addito verbo, legendum objicitur, quemadmodum penes Fabrettum [e] Doniumque [f]. Menſor vero agri publici, adiecta nota MENSORIS PVBLIC. definiebatur [g].

 §. IV.

a Adeat qui plura volet Briſſonium *de Formulis, & ſolemn. P. R. verbis lib.* V. *Pariſiis* 1583.

b Excellens illud ingenium Plato libro de *Legibus Dialog.* VIII. *Pariſiis* 1578. ajebat Deum ipſum lapides terminales firmaſſe ad jurgia terminanda, & inimicitias averruncandas; hinc Deus Terminus pacis praeſes, & arbiter juſtitiae ab ipſo appellatur. Romulum quidem Imperii Rom. fundatorem terminos agro Rom. nullos poſuiſſe, ut cuilibet advenarum in nova urbe condenda ditеſcere liceret, auctor eſt Plutarchus, *quaeſt. Rom.* XIV. *Pariſ.* 1724. quod antea, Saturno Rege, factitatum fuerat. Quamdiu enim Italiam Saturnus incoluit, nihil privati juris fuerat, Macrobio teſte, *Saturnal. lib.* I. *cap.* 8. *Lugduni Batav.* 1670. atque Virgilius Æneid. 8. accinit, aureo illo ſaeculo,

Nec ſignare ſolum, aut partiri limite campū Fas erat.

Numa vero Pompilius Secundus Rom. Rex ſuos agros a vicinis, ſignis interpoſitis, diſtinxit ac ſeparavit. *Dionyſ. Halicarnaſſ. Antiq. Rom. lib.* II. *Oxonii* 1704.; qui etiam Deo Termino ædem in monte Tarpejo excitavit, eamque *Jovi Terminali* dedicavit. Quæ cauſſae effecerunt, ut antiqui lapides illos *Sacros*, ideſt inviolabiles, eſſe voluerint. De horum lapidum inunctione, dedicatione, ac cultu, conſule M. Andream Chriſtianum Eſchenbachium *de Unctionibus Gentilium Rotterodami* 1700.

c Caſſiodor. *Variar. lib.* III. *epiſt.* LII. *Rotomagi* 1679.

d Sigonius *de Antiq. Jur. Italiae lib.* II. *cap.* 2. *Hannoviae* 1609. Manutius *in epiſt. ad Atticum lib.* II. *ep.* XV. *Venetiis* 1582.

e *Inſcrip. Domeſtic. cap.* V. *num.* 193. *Romae* 1699.

f *Claſſe* VI. I. 180.

g *Gruter* MXXXV. I.

§. I V.

De Menſore Ripatienſi.

Neque nobis, quoniam id agitur hoc tempore, reticendus videtur vetus lapis, nondum quantum memoriae ſuccurrit editus, quemque, quarto ab hinc anno, legimus in Agro Vicetino. Loquitur ille de quodam MENSORE RIP. ut ipſi interpretati ſumus, RIPARVM vel RIPARIENSI [a]. At quaenam erant huius artificis partes? Dicam quod ſentio. Erat is Architectus Hydraulicus, qui doceret, atque praeſcriberet, qua ratione RIPAE, & fluviatiles ſubſtructiones eſſent aggerendae, ne amnis extra alveum procurreret, ac lateralem Fluminis impulſionem, & ripae renixum geometrice comparans, huic maximam tribueret ſtabilitatem, ad agrorum, finitimorumque incolarum tuitionem. Vulgari nomine *Giudici d'Argine* dicuntur. Viget etiamnum iſtorum Collegium apud Ferrarienſes, quorum agri circumfluentium fluminum alluvionibus obnoxii, quam qui maxime. Priſcis temporibus, ut arbitror, juſſa facere tenebantur, quae CVRATORES RIPARVM edixiſſent, quorum mentio non raro injicitur in antiquis epigrammatis [b]. Eſt apud me opus manu auctoris exaratum. *Marci Mileſii Sarazani I. C. Romani de Tiberis Inundationibus*; quo uno in codice plures afferuntur lapides oculis ſubijcientes quid praeſtiterit, quid reſtaurarit, quid terminarit, ejuſmodi Magiſtratus, penes quem univerſa Tibridis Procuratio [c]. Vel ad Menſorem Rip arum ſpectabat quae-

a Milites, qui Fluminum Ripas per cuneos diſtributi tuebantur, & per certa intervalla extructis munitiunculis, hoſtium aggreſſionibus propulſandis excubabant, RIPARIENSES, & RIPARIENSES dicti ſunt. In limitibus maxime Rom. Imperii conſtituebantur; ut in ripis Danubii ad tuendas Pannonias adverſus Sarmatas, in ripis Euphratis adverſus Parthos. Horum ope Aurelianus, teſte Vopiſco, rebelles compreſſit. Caſaubonus *in not. ad ſcript. Hiſtor. Auguſtae Lugdun. Batav.* 1671. multa de his diſputat. Item mentio fit in Corpore Juris *C. de re militari, L. de Caſtris Riparenſibus*. Adeundus Alciatus *lib.* III. *Oper. tom.* IV. *Lugdun.* 1560.

b Vignolius ad calcem libri *De Columna Antonini Pii*. *Romae* 1705.

c De operibus pilarum, aliiſque in Tyberis ripis extruendis conſule Cornelium Meyer Batavum libro de Romulei Fluminis Navigatione *edit. Romae fol. majori* 1685.

quaeſtiones perſolvere, quae facile oriri poterant, ſive flumen alveum mutaret, ſive aliquid in Ripa aedificaretur, ſive ex flumine aqua deduceretur; quibus litibus proviſum in Digeſto *lib.* LXIII. *Tit.* XI. *de fluminibus*[a] Verum haec ita praetereamus, ut tamen intuentes, & reſpectantes relinquamus.

ſ. V.

De Menſoribus Domus Auguſtae in Vtroque Imperio.

Fuere praeterea MENSORES alii, nempe, qui Principem iter arrepturum praeibant, eique hoſpitium, manſionemve parabant, & quaſi metebantur, ceteriſque Domus Auguſtae familiaribus aſſignabant, ſingulorum nomina aedium poſtibus inſcribendo. Paucula de hujuſmodi MENSORIBVS AVGVSTORVM J. Gutherus[b]. Fuiſſe autem inter Caeſarum Libertos quam plures, qui hoc fungerentur munere, teſtimonii locum obtinet inſcriptio Columbarii Servorum Liviae, & Caeſarum, quae DIADVMENI LIVIAE MENSORVM *DECurionis* meminit[c]. At ubi Imperii ſumma, atque ſedes in Orientem devecta eſt, Menſoribus eiuſmodi praeerat *Magiſter Officiorum*: quicquid vero ab ipſis praeſcriptum, atque enotatum, ſancte inviolateque cuſtodiendum ſanxere Valentinianus, Theodoſius & Arcadius in Reſcripto ad Theodotum M.O. *Si quis Menſorum noſtrorum manu, qua deputatas ſingulis quiſque domus enotant, & poſtibus hoſpitaturi nomen adſcribunt, delere non dubitaverit, ad inſtar falſi reus ex hac auctoritate teneatur*[d].

ſ. VI.

a Multae quidem ex fluminum mutationibus ſuboriuntur controverſiae. Harum promptuarium habes in libro *de Jure Alluvionum Johannis Aymi Jenae* 1675.

b *De Offic. Domus Aug. lib.* II. *cap.* XV. *Pariſiis* 1628.

c In editione Italica Blanchinii num. LVI. *Romae* 1727. In Latina Gorii *titulo* XXVIII. *Florentiae* 1723.

d *In Codice Theodoſiano lib.* VII. *tit.* VII. *De metatis. Lugduni* 1665.

§. VI.

De Menſore Caſtrenſi.

His proximi MENSORES CASTRENSES, ſeu Militares, *προ-παρασκευασταὶ*, de quibus Vegetius : *Menſores, qui ad podiſmum dimentiuntur loca, in quibus milites tentoria ſignant* [a]. In Theſauro Novo Inſcriptionum legimus ;

D. M.
CONDATI
ATTONIVS
QVINTIANVS
MEN. EX. CC. IMP.

Rectene, an pro libito ſuo notas illas C. C. in hunc modum interpretatus ſit Muratorius, *Menſor ex Caſtris aut Caſtrenſibus Imperatoris*, [b] tuo judicio permittam. Horum certe in numerum cooptandos cenſeo binos illos Menſores DONACEM, & HERMETEM, quorum alter BELLONAE, [c] alter VICTORIAE [d] aram dedicaverat. Qui autem ex Menſoribus in bellica expeditione Ducem agebat, inferiori aevo, dictus eſt *Primicerius*, ut eſt videre in C. T. lege ab Arcadio, Honorio, & Theodoſio lata X. Kal. Aug. Ancyrae, Stilicone II., & Anthemio Coss. *Primicerius* MENSORVM, *ad inſtar Scriniorum, biennio expleto, agentis in rebus ultimi militiam ſortiatur* [e]. Quid dicam iſtis opus eſſe doctrina ? ſine qua, etiamſi quid bene agitur adjuvante natura, tamen id, quia fortuito fit, ſemper paratum, & utile, & conſtans eſſe non poteſt. Praecepta a Menſoribus tenenda in caſtris movendis, in viis deligendis, in locis anticipandis, memoriae prodita ſunt ab Imperatore Leone Sa-

a *De Arte Militar. lib.* II. *cap.* VII. Adi Godeſcalchi Stewechii adnotata in hunc locum *Veſaliae Clivorum* 1670.

b *In Novo Theſauro tom.* II. *claſſ.* XII. DCCCCXCV. *Mediolani* 1740.

c Gorius *inſcrip. Etruſ. tom.* II. *Volater.*

d Gruterus CCXLIII. 1.

e C. Theod. *lib.* VI. *cap.* XXXIV. *de Menſoribus.*

Sapiente Baſilii Filio in Breviario Conſtitutionum militarium *τῶν ἐν πολέμοις τακτικῶν σύντομος παράδοσις*, ſive ut vertit Johannes Checus *de Bellico Apparatu*[a]: quo in libro imitatus Mauritium domi, militiaeque ſtrenuum Imperatorem, vocat illos ANTECESSORES[b]. Scripſit iſte, quemadmodum & Leo de diſciplina Caſtrenſi: ſed ſi Gabrieli Naudaeo[c] fides, uterque praeceptorum ſuccum traxit ex Onoſiandri *Strategetico*.

ſ. VII.

De Menſore Machinario.

Sed quoniam omnis hic ſermo noſter ſingulorum enumerationem deſiderat, addendus MENSOR MACHINARIUS[d], cujus meminit vetus inſcriptio Saturnino, & Gallo Coſs. itemque praeclarus Papiniani auditor Domitius Ulpianus lib. XXIV. ad edictum L. *vel cujus* 7. ff. *ſi menſor falſum modum dixerit*: *Et ſi Menſor Machinarius fefellerit haec actio dabitur*. Hac una voce *Machinarius* decepti ſcriptores aliquot, edictum Praetoris mox relatum aptant, atque accommodant homini Machinis Bellicis tractandis occupato. Valde mihi videntur errare, & in hoc omnis eſt error, quod Juriſconſultos non adierint, a quibus perfacile doceri poterant, Menſorem Machinarium non eſſe diverſum a Menſore agrorum, vel operum publicorum, ſed τὸν ἐπίθετον ad alterutrum revocari oportere. Apertum omnibus id fiet legentibus Guillelmum Budaeum in adnotationibus ad Pandectas[e], quem ſequutus eſt pereruditus Gerardus Noodt, hoc titulo[f], Menſorem ſcilicet Machinarium dici, qui machinula, ſeu *Norma*, *Gnomone*, *Catheto* utitur, ſive ad probanda opera a Fabris materiariis facta, ſive ad deſignandum

a *Cap.* III. *num.* 23. *cap.* IX. *num.* 57. *Lugduni Batav.* 1612.

b V. Berger *Hiſtoire des grands Chemins de l'Empire Paris* 1622. Franceſco Patrizio *della Militia Romana*. *Ferrara* 1583.

c *De ſtudio militari lib.* II. *Romae* 1637.

d COLLEGIUM MENSORUM MACHINARIORUM invenies in *Novo Theſauro Inſcrip.* Muratorii *claſſe* VII. *Mediol.* 1739.

e *Commentar. in Pandectas ad num.* 2. ubi plura de machinulis, quis Menſores utebantur, de modo eam conſtruendi, adhibendique *Baſileae* 1548.

f *Comment. in Pandectas Coloniae Agrippinae* 1732.

dum agrum quadratum, aut trigonum, ſicut Menſor decempedator nuncupatur, quod decempeda ad hoc uti ſoleat, vel pertica; nam Geometrae, & Geodatae alias perticam, & decempedam, alias machinam, ſeu normam, vulgo *Quadram*, menſuris agendis uſurpant. Sed γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας, qui ad Te haec: jam propius accedam ad ea, quae a Te requiruntur.

§. VIII.

De Menſoribus Cereris Auguſtae.

Quo ſtudioſius mutua hominum colligatio, atque ſocietas retineretur, id maxime cavendum videbatur, ut jurgia, ac diſſidia in mercimoniis amoverentur, & in emptionibus, & venditionibus, fraus, dolus, & πλεονέκτημα prohiberentur. Quare conſulto magiſtratus, cujus haec eſt vis, ut recta praeſcribat, & utilia conjuncta cum legibus, publicae menſurae fuerunt decernendae, quibus caeterae forent conformes [a]. Quam-

a Difficilis omnino controverſia, nec ejuſmodi, quae hic paucis dirimatur, quis hominum primus menſuras adinvenerit, moremque eas adhibendi induxerit; attamen percommode hoc loco me facere ſum ratus, ſi eam per capita decurram. Joſephus quidem a Caini uſque temporibus menſurarum originem repetit. *Antiquit. Judaic. l.* 1. *c.* 11. *Amſtelod.* 1724. τὴν ἀπραγμοσύνην μὲν ἣ πρότερον συνέζων οἱ ἄνθρωποι μέτρων ἐπινοίᾳ ἢ σταθμῶν μετεστήσατο. *Simplicem illam hominum vivendi hactenus rationem, excogitatis menſuris, ac ponderibus, immutavit.* Quae verba exſcripſit Freculphus ex Monacho Fuldenſi Epiſcopus Lexovienſis *in Chronico lib.* 1. *cap.* 1x. *Bibl. PP. Lugduni* 1677. Sed haec quam incerta; Nam etſi Cain Urbem Henoch condiderit, &

..... Foecunda rudi ſulcavit aratro
Jugera; & inſperſo retulit de ſemine meſſes;

Attamen non ille Urbis, & agrorum omnium dominus, ita ut apud ipſum univerſa extaret annona: poterant cives reliqui agros libere excolere, & natis inde frugibus victitare, nec ea aetate adhuc erat opus venditione, aut rerum permutatione, cujus gratia menſurae, & pondera ſunt adinventa. Fabuloſe etiam plura narrantur de Mercurio, qui quum mercimoniis, & negotiatoribus praeſſet, menſuras hominibus quaſi a coelo demiſiſſe perhibetur. Indubia nos, aut ſaltem ſimillima veri quaerimus, non quae iis obvoluta ſunt figmentis. Quare ad commentitiarum fabularum numerum ea inſuper amandamus, quae ex ſpurio Eutropio recitat Gaſpar Waſerius *de menſuris Hebraeorum Tiguri* 1605. *Eutropius Sidonium menſuras adinveniſſe tradit tempore, quo apud Albanos Procas, apud Judaeos Aza regnabat.* Adulterinos eſſe libros illos, qui Eutropio a nonnullis tribuuntur, omnibus perſuaſum, quin probando cum Fabricio, & Glaſſeio allaborem. Phidoni potius, aut Palamedi inventio adjudicanda. Audiendus Plinius *Hiſtor. Nat. lib.* VII. *cap.* LVI. *edit. Pariſ.* 1. *menſuras, & pondera Phidon Argivus, aut Palamedes, ut maluit Gellius,* invenit. Porro de Phidone decimo ab Hercule Rege ſcribit Strabo *lib.* VIII. *Amſtelodami* 1707. καὶ μέτρα ἐξεῦρε, τὰ Φειδώνια καλούμενα. *Et menſuras invenit, quae Phidoneae vocantur.* Palamedem

Quamobrem Cajus Ictus, quem *Caſſium Longinum* vocat Pancirolus [a], *Titum* vero nominat Menagius [b] l. 35. ff. *de contrah. empt. Non tamen aliter videtur perfecta venditio, quam admenſa, appenſa, numerata ſit*. At quia omnium frequentiſſima, & maxime neceſſaria *Rei Frumentariae* negotiatio, delecti ſunt homines, qui Modio juſto, & adprobato, Frumenti quantitatem certo cognoſcerent, curarentque, ne cui in commercio fraus inferretur. Hi, quibus id officii demandatum erat, ſplendidiore vocabulo MENSORES CERERIS AVGVSTAE dicebantur. Inter caetera documento eſt Cippus Oſtiae effoſſus, quem quum aliquanto mendoſum edidiſſet Fabrettus, iterum cenſuit producendum V. Cl. Gorius. Dedicatus eſt lapis ad honorem CN. SENTII.CN.F. qui in Colonia Oſtienſi omnibus muneribus praeclare functus fuerat, diciturque PATRONVM ibidem fuiſſe MENSOR. FRVMENTARIOR. CERERIS AVG. Itaque fidenter ajo, atque contendo hominem, quem Toreuma Beneventanum exhibet, horum ex numero fuiſſe [c].

lamedem vero Nauplii Euboici Regis Filium multa inveniſſe dicunt; ſed de menſuris non omnino mihi certum exploratumque videtur. (*V. Wolphangi Lazii, Graecia antiqua l.1l. cap.1I. Hannoviae* 1605.) Permirum tandem eſt, quod Ariſtoxenus apud Laertium, Pythagoram primum de hac re Graecos docuiſſe: nam *lib.* VIII. *de placit. Philoſoph. Londini* 1664. legitur: καὶ πρῶτον εἰς τοὺς Ἕλληνας μέτρα καὶ σταθμὰ εἰσηγήσασθαι, καθά φησιν Ἀριστόξενος ὁ μουσικός. *Primum in Graeciam menſuras, & pondera induxiſſe ait Ariſtoxenus muſicus*. Sed ante Pythagorae tempora Graecos menſuras, ac pondera ignoraſſe putandum eſt? Nullum fortaſſe tunc in Graecia commercium? Apage iſtiuſmodi de lautis, copioſis, excultiſque jam antea provinciis opinionem. Mendum potius in latina Laertii verſione irrepſit inde, quum verbo εἰσηγοῦμαι multiplex ſignificatio ſubjiciatur; neque εἰσηγήσασθαι hic reddendam *induxiſſe*, ſed *explicaſſe*; quod ſumptis ex Plutarcho, & Platone exemplis, ſi eſſet opus, facile comprobarem. Pythagoram proinde in Arithmetica ſatis exercitatum arbitror veterum menſurarum proportiones Graecis explanaſſe, certamque inter eas analogiam praefiniiſſe. Quod autem ad inventionem ſpectat, probabilius reor populorum ductores, rerumque publicarum adminiſtratores apud varias nationes menſuras propoſuiſſe, ab exteris mutuo accepiſſe, & pro re nata immutaſſe.

a *De Claris Interpretibus lib.*1.*cap.*XXVII. *Venetiis* 1587.

b *V. Amoenitates Juris Lutetiae* 1677.

c Frumentariorum nomine veniebant nedum, qui Annonae metiendae operam dabant, ſed & milites, qui ad juſſa Principis facienda mittebantur, Sicarii, Exploratoreſque. *S. Cyprianus* Epiſtolam ultimam ſic orditur: *Cum perlatum ad nos fuiſſet, Fratres chariſſimi, Frumentarios eſſe miſſos, qui me Vticam deducerent*. Oxonii 1682. Lampridius in Commodo narrat Anterum, inſtigante Praefecto Praetorii, *per Frumentarios* vitam ademptam. Demum Spartianus in Hadriano: *Et erat curioſus non ſolum domus ſuae, ſed etiam amicorum, ita ut per Frumentarios occulta omnia exploraret*. Adeundus unus Salmaſius ad hunc Spartiani locum. Vide *Scriptores Hiſtoriae Auguſtae Lugduni Batav.* 1671.

§. I X.

Cur dicatur Anaglyptum Beneventanum Menſorem Frumentarium referre .

Uſitatum id ac in more poſitum apud veteres , ut in ſepulchralibus anaglyptis ea inſculperentur ſymbola,quae de arte commonefacerent , quam mortuus aliquando factitarat , ſive illa liberalis fuerit , ſive mechanica & ſervilis . Eam ob cauſſam Normam , & Libellam referunt monumenta *Architecti*; Librum , & Stylum *Tabularii* ; Serram , & Aſciam *Fabri lignarii* ; Incudem , & Maleum *Ferrarii* ; Calceos *Sutoris* ; Spatulam , & Vas unguentarium *Medici*; Tibias & Lyram *Muſici*; Lituum viri collegii *Auguralis*; quemadmodum etiam obſervat Philoſtratus in eorum ſepulchris Navem exprimi, qui *ναυπηγίαν* , id eſt navium ſtructuram exercuiſſent. Liquet id legenti Boiſſardum , Gruterum , Reineſium , Fabrettum , Gudium , Donium, Sponium , Muratorium, alioſque hujus generis ſcriptores. Jam vero noſtro in marmore quid arrigit , apprehenſo funiculo , vir ille , niſi MODIVM , cavae ſcilicet menſurae genus ? Licet ergo huic monumento deſit epigraphe , quae vel injuria temporum oblitterata eſt , vel exſecta ea aetate , qua gentes natione barbarae exitialibus bellis Italiam divexantes , bonas artes exulare juſſerunt;Modii ſymbolum de hominis officio certiores nos facit . Modium eſſe , quod iſtic Calathus , vel Ciſta creditur , ipſius inſpecta forma nulli dubitamus . Quamvis enim Modius nunc ſuperne , nunc inferne , vel ore , vel ima ſui parte paullulum lateſcat , vel a ſubjecta baſi circulari ad parallelam , & aequalem in modum columnae, aſſurgat , facile internoſcitur , ſi anaglypha, & nummiſmata oculis luſtremus . Vbique tribus fulcris incumbit , ubique eamdem craſſitiem , rotunditatemque praeſefert , ubique uno , vel duplici circulo in orbem conſtringitur , extra unum illum Mediceum , de quo paullo inferius . Habes quin multa accumulem veterum Modiorum formam apud Gruterum [a] , & Donium [b] ; in Monumento

a CCLV. b *Claſſ.* I. *Tab.* VII.

mento Gentis PHILOMVSAE, quod nos ipſi, undecimo ab hinc retro anno, evulgavimus inter *Antiquitates Cuprenſes* [a]; in nummis L. Livinei Reguli, Nervae cum lemmate PLEBEI VRBANAE FRVMENTO CONSTITVTO, Antonini Pii ANNONA AVG. &c.

§. X.

Menſorem illum manu arrigere Modium Italicum. Quid cautum ne ejus menſura violaretur.

At quemnam revera eſſe dicemus Modium Beneventano Marmore inſculptum? *Siculum* ne, vel *Macedonicum*, *Cyprium*, *Ponticum*, *Ægyptium*, *Syriacum*, *Babylonicum*, *Arabicum* aut *Romanum*? Modium Italicum P. R. prae ceteris Beneventanos elegiſſe mihi ne in dubium quidem venit, & Beneventi, Coloniae Juliae, Auguſtae, Felicis uſuveniſſe ea omnia, quae Romae obtinuerant, argumentis bene multis ad credendum ducor, tum maxime, quod videam ea in Urbe, Romano more inſtitutoque Pondera publico loco, AEdilis juri dicundo auctoritate & impenſa, conſtituta, ut privati mercatores, & venditores ad illorum normam, atque praeſcriptionem annonam univerſam penderent. Debet vel hoc unum Tibi, VIR ERVDITE, Patria tua ſummo honore modo a Te augenda, exteriſque Theſauro Tuo ſplendidior futura, in quo videlicet nunc primum in lucem eductum legent marmor illud litteratum.

M. TANONIVS
FIRMIANVS. AED.
I. D. BASEM. CVM
STATERA. ET. PON
DER. AENEIS
DE. SVO FECIT.

Romanum itaque Modium eſſe ajo parem atque conformem illi Archetypo, qui in Capitolio adſervabatur, atque curante

a *Diſſertazione delle Antichità di Ripatranſona Venezia* 1742.

Praefecto Vrbis ad civitates Italicas P. R. ſubjectas mittebatur, ut ad illius exemplum Modii omnes exigerentur [a]. Quod vero de Modio dico, id de reliquis menſuris accipi volo. CONGIVM in Capitolio Veſpaſiano Imperante conſtitutum deſcribit Luccas Paetus [b]: de AMPHORA vero Rhemnius Fannius, quem Romani adeo honeſtarunt, inquit; [c]

. . . . *quam ne violare liceret,*
Sacravere jovi Tarpejo in monte Quirites.

Quam in rem, ita cogitationes, & diligentiam contulere, ut ad fraudatorum malitiam explodendam, & Tribunitiae rogationes, & Imperatorum leges conſentiant, atque conſpirent [d]. Referam de multis pauca. Eſt apud Feſtum vetus Plebiſcitum, Silis duobus Tribunis, in hunc modum. *Si . quis . magiſtratus . adverſus . haec . d. m. pondera .* MODIOS*que . vaſaque . poblica . minora . majorave . faxit . juſſitve . re . fieri . dolumve . adnit . quod . ea . fiant . eum . quis . volet . magiſtratus . multare . utei . dum . minore . patris . familias . taxat . liceto . ſive . quis . in . ſacrum . judicare . . voluerit . liceto .* [e] Neque id ſolum in Vrbe illa aeterna, rerumque domina factum legimus, ſed per ſingulas civitates Modios aeneos, aut lapideos, cum ſextariis collocandos edixere Valentinianus, Theodoſius, & Arcadius lege Conſtantinopoli lata, [f] ne quis dolus adhiberetur, poenaſque impoſuere unde improbi homines ab hac flagitioſa licentia compeſcerentur.

a Etſi J. C. Scaliger, Montacutius, aliique critici Suidam male accipiant, & velut hominem aliorum laciniis, fabuliſque nectendis ſaepe occupatum tradacant, hoc tamen non auſim negare, quod ab illo ſcribitur in voce Ὡριῖον. fuiſſe nempe Conſtantinopoli, prope ad Romanorum conſuetudinem, ante horreum publ. columnam, cui impoſitus μόδιος χαλκοῦς *Modius aereus*, a quo ceterorum deſumendum exemplar. *Suid. Lexicon Cantabrigiae* 1705.

b *De Menſuris lib.* III. *Venetiis* 1573. Iterum protulit Jo. Baptiſta Villalpandus *in Apparatu de Templo, & Menſuris Romae* 1604. Bernardus Lamy *de Tabernaculo Foederis in apparatu Templi Pariſiis* 1720., aliique.

c Giraldus *Hiſtor. Poetar. Dialog.* IV. *Leid.* 1696. Voſſius *de Poetis latinis cap.* IV. *Amſtelodami* 1699.

d Fuerat Athenis Magiſtratus Μετρονόμων Hiſce menſurarum inſpectoribus & moderatoribus curae erat ὅπως δίκαια ᾖ τὰ μέτρα τῶν πωλούντων ut juſtae eſſent venditorum menſurae. Porro ex his praefectis *quindecim in Piraeo, novem in Vrbe*, teſte Suida, οἱ μὲν εἰς Πειραιᾶ θ' δὲ ἄστυ. οἱ μετρονόμοι. *Cantabrigiae* 1705. De hoc magiſtratu vide Poterum *in Archaeologia Graeca lib.* I. *cap.* XV. *Venetiis* 1734.

e Feſtus. *Verb. Publica Pondera. Amſtelodami* 1700.

f *Cod. Theod. lib.* XII. *Tit.* VI. *De ſuſceptoribus lib.* XXXI. Andreas Alciatus *Diſpunctionum lib.* IV. *cap.* XXI. *tom.* VI. *Oper. Lugduni* 1660. multa ICtorum reſponſa de vaſis menſuriſque declarat.

rentur, Aeneum prototypum Modii eiuſmodi oculis perſpici libet Florentiae in Muſeo Mediceo. Commemorant Reineſius [a], Fabrettus [b], Mabillonius [c], ediditque illius ſchema una cum inſcriptione viriculo caelata, vir veterum monumentorum in primis ſciens & gnarus A. Franciſcus Gorius [d]. Quae quidem inſcriptio perſpicuis litteris oſtendit MENSVRAS ESSE ad exemplum earum, quae in Capitolio ſunt, PER REGIONES MISSAS. Menſuras vero illiuſmodi in Municipiis, Coloniiſve decernere, probare, improbare conſtat AEdilium munus fuiſſe, cum ex multis, tum ex Doniano Marmore, ab eodem Cl. Gorio feliciter reſtituto [e], in quo legimus MENSVRAS ET INIQVA PONDERA ab AEdili P. AElio de medio ſublata. Quamquam non dubito Tibi eſſe perſpecta prima moris huius primordia, & continuata exempla, quae poni poſſent. Illud igitur tantumodo exponam ſummatim, quod ſi tacitus omnino praeterirem, Tu ipſe vituperares. Porro cautum id a Deo O. M., qui in Levitico, ac Deuteronomio diris devovet malis menſuras iniquas, *Modium* aequalem ac verum adhiberi juſſit, & per Prophetas ſuos multa ac metuenda minatur ei, qui legi obtrectarit. Quam ſane ob cauſſam menſuras in Templo collocatas apud Hebraeos narrant Lightfootus [f], aliique rerum Judaicarum ſcriptores. Haec forte intuebatur Imperator Juſtinianus, qui novella conſtitutione edixit, *menſuras, & pondera in ſanctiſſima cuiuſvis civitatis Eccleſia ſervari* [g] oportere, *idque*, ut ait Cunradus Riſtershuſius, *majoris procul dubio religionis ergo, & ut tanto magis avertatur omnis ſuſpicio, & metus corruptelae, ac falſationis* [h]. Juſtinianum imitati ſunt Theodoricus Gothorum Rex, & optimus Imperator Karolus Magnus. Ex epiſtolis Aurelii Caſſiodorii [i], atque Apollinaris Sidonii [k] menſuras publico loco, aut in aede ſacra Theodorici temporibus poſitas ſine controverſia

a *Claſſe* IV. 16. b *Cap.* VII. *num.* 18.

c *Iter Italicum. pag.* 185. *Pariſiis* 1724.

d *Inſcrip. Etruriae Tom.* III. *Flor.* 1743.

e *Claſſe* V. *num.* 26.

f *Horae Hebraic. in Lucam Oper. tom.* II. *Rotterodami* 1686.

g *Authent. coll.* IX. *Tit.* XI. *Novel.* 128. *Lipſiae* 1740.

h *Jus Juſtinian. part.* III. *cap.* XV. *Argentorati* 1629.

i *Lib.* I. *Ep.* 10. *lib* XI. *Ep* 16. *Rottomagi* 1679. V. Goldaſtum *Conſtit. Imperialium Tom.* III. *Offenbachii* 1610.

k *Lib.* V. *Ep* VII. *cum Notis Savaronis Pariſiis* 1609.

troverſia cognoſci docet Johannes Savaro [a]. Capitularia autem Regum Francorum a Baluzio collecta, verbis minime dubiis commonefaciunt Karolum M. ſanxiſſe, ut menſurae Modiique ſuis in aedibus, veluti tutiſſimo, ac ſacro loco adſervarentur [b]. Mitto exempla alia percenſere, quibus evincitur Reges omnes ſapientiſſimos id ipſum diligenter caviſſe, quod primum AEdiles Curules, deinde immutata Reipub. forma, Praefectus Vrbis, ne Modii pub. menſura violaretur. Apparatiſſima de his tractatio eſt in libro Nicolai Myleri ab Ehrenbach, qui inſcribitur *Metrologia* [c].

§. X I.

Modii publici Frumentarii capacitas, & pondus. Vbi nonnihil de Menſore Oleario, & Vinario; itemque de Mulctra.

Duo hic exquirenda videntur; de quibus ſi pauca dixero, ut arbitror, neque ab utilitate eorum, qui legent, neque ab inſtituta diſputatione abhorrebit oratio mea; duo inquam exquirenda videntur de MODIO FRUMENTARIO (nam de Oleario, quem memorat Cato, dicam deinceps:) nempe, quae fuerit ipſius capacitas, quodve pondus? At quorſum exſcribenda, atque iteranda, quae jam Voluſius Maetianus Antoninorum temporibus diligenter, enucleateque litteris mandavit? Si quid tamen proferendum, illud in memoriam revocato, V. Cl., Modium Rom. quodcumque in univerſum ſui capacitate aequaſſe [d]:

CHOE-

a Adnot. ad hunc locum.

b *Balluzius Capit.* Reg. *Franc. tom.* I. *Pariſiis* 1677. *Capit. de Menſuris, & Ponderibus ad Ann.* DCCLXXXIX. *& Capit. de villis, Capit. Noviomagenſe &c.*

c *Hoc eſt de Jure ſtatuendi de Menſuris, & Ponderibus cap.* I. II. III. VII. *&c. Tubingae* 1668. Ne quid populis incommode accideret in Annonae commercio ne dum bonos Principes, ſed Eccleſiam Ipſam providiſſe, non uno conſtat teſtimonio. Injuſtos Modios eſſe tollendos, Menſuras aequas retinendas nonne juſſere Concilium Calchutenſe Anno DCCLXXXVII. can. XVII. Concilium Turonenſe An. DCCCXIII. can. XLV. Concilium Pariſienſe VI. an. DCCCXXIX. cap. III. Concilium Acuhxmenſe an. MIX. can. XXII.? Praeclarum etiam illud, quod eſt in Concilio Francfordienſi an. DCCXCIV. can. IV. *Statuit piiſſimus noſter* (Karolus M.) *conſentiente ſancta Synodo, ut nullus homo umquam carius vendat annonam, ſive tempore abundantiae, ſive caritatis, quam Modium publicum noviter ſtatutum. Labbe Concil. tom.* VII. *Pariſiis* 1671.

d Tabellam paullo abſimilem dedit Michael Neander ΣΥΝΟΨΙΣ *Menſurarum. Baſileae* 1555.

CHOENICES	VIII.
SEXTARIOS	XVI.
HEMINAS	XXXII.
ACETABVLA	CXXVIII.
CYATHOS	CXCII.
LIGVLAS	DCCLXVIII.

In libro de Ponderibus, & Menſuris [a]; qui Galeno falſo adſcribitur [b], Auguſtino Gadaldino Mutinenſi interprete, *ὁ δὲ μόδιος ὁ αἰγύπτιος καὶ ἰταλικὸς ἔχει χοίνικας η*. *Modius vero Aegyptius, & Italicus habet Choenices octo*. Si vero cum Graecorum menſuris adamuſſim comparetur, *Medimni Georgici*, (quod diſtat a Medimno Attico proportione ſeſquialtera) ſexta pars eſt [c]. Teſtem do Suidam, qui ſic ait: *μέδιμνον ὤν μοδίων ϛ. ὡς εἶναι μέτρον ξεστῶν οβ'. ἤτοι λιτρῶν ρη*. *Medimnus autem eſt Modiorum ſex; ita ut ſit menſura Sextariorum* LXXII. *ſive librarum* CVII. [d] Tradita haec ſunt copioſe ab Eduardo Bernardo [e], a Matthaeo Hoſto [f], & Caſpare Eiſenſchmidio . Sed ſi quis a me petat quanti ſingillatim ponderaret? libere reſpondeo, id tuto haud poſſe affirmari, quum Triticum aliud alio facile ſit ponderoſius. Si tamen de liquidis ſermo eſſet, lux aliqua affulgeret quaeſtioni exſolvendae ex jam recitato Plebiſcito. *Ex . ponderibus*.

a Georgius Agricola *de Menſuris lib.* I. *pag.* 73. *Pariſiis* 1533. Perottum reprehendit, qui affirmarat Modium capere Sextarios XXII., Modiolos vero IV. At eam licebat Perotto afferre excuſationem, S. Epiphanium antecaſſorem ſe habere: nam libro *de Menſuris & Ponderibus* §. XXIII. difertis verbis ait: *μέτρον ἡμῖν ἐγενήθη κβ' ξεστῶν* *Modius menſura nobis eſt Sextariorum viginti duorum*. *Operum tom.* II. *Pariſiis* 1622. Nihilominus, quia Modii pro variis regionibus inter ſe ſe diſſimiles fuere, comprobari forte potuisset ea ſupputatio de Modio aliquo, ad quem Epiphanius ſcribendo reſpiceret, numquam vero de Romano, de quo ſermo eſt. Quod ad *Modiolos* attinet, incerta profecto eorum capacitas, atque inconſtans: quare labans quaevis comparatio a Perotto inſtituta. Ceterum, qui hoc ſibi ſumit, ut alium in quopiam corrigat, legem ſibi ipſi indicit, ut eodem careat crimine; at Agricolam menſurarum initia ignoraſſe perſuaſum omnino fuit Latino Latinio, homini in hac re ſupramodum diligentiſſimo. *Latini Latinii Viterbienſis Ep. & Obſervationes tom.* I. *pag.* 385. *Romae* 1659.

b *Lutetiae* 1639.

c Leonardus de Portia Ic. Vicetinus *de Menſuris lib.* II. *Romae* 1524., ſic ſcribit: *Cicero mihi ſufficit in Verrina quarta: in qua pluribus locis computando, demonſtrat Modium eſſe ſextam partem Medimni. Nec ignoro in vita Pomponii Attici legi fuiſſe ſeptimam, ſed ibi locum eſſe corruptum auctoritate aliorum convincitur*.

d *In Lexico voce μέδιμνος*.

e *De Ponderibus & Menſuris antiquis lib.* III. *Oxoniae* 1688.

f *De Veter Menſuris Lipſiae* 1692.

g *De Pond. & Menſ. Lipſiae* 1708.

ribus . plubiceis . quibus . hac . tempeſtate . populus . oetier . ſolet . utei . coaequetur . ſedolo . M. quadrantal . vinei . octoginta . P. ſiet . Congius . vinei . decem . P. ſiet . ſex . Sextarii . Congius . ſiet . vinei . duo . dequinquaginta . ſextarii . quadrantal . ſiet . vinei . ſextarius . aequus . cum . librario . ſexdemquimque . librae . in . Modio . ſient [b] . In quo , ut quemadmodum ſentio loquar , vituperatione minime caret homo , ceteroqui doctus , Caelius Calcagninus , qui in epiſtola ad Bernardinum Barbulejum [c] totus in eo eſt , ut probet MODIUM antiquis in uſu *Aridorum*, nuſquam vero *Liquidorum* fuiſſe [d] . Recitat ille ſcriptorum teſtimonia bene multa , quibus Modium a Latinis , Tritico , Hordeo , Nucibus , Oleis , Leguminibus , metiendis , pendendiſque uſurpatum dicitur , quod ad Graecorum conſuetudinem factum exiſtimat ex eo Suidae loco *μέδιμνος μέτρον ἐστὶ ξηρῶν Medimnus eſt menſura rerum ſiccarum* [e] . Verum quod Barbulejo exprobat Calcaginus, id ei

a Nihil ad me attinet aut veterem Modii capacitatem , ſubductis rationibus , cum novis menſuris conferre ; quandoquidem id praeſtitere plerique ſcriptorum , quos partim indicavi , partim tacitus praeterii : aut eorumdem ſupputationes extricare , atque corrigere : ſed aequi bonique facient , ut credo , ἀρχαιόφιλοι , ſi ex Latino Latinio experimentum Romae captum depromam , inque lucem nunc primum proferam . Scilicet ad calcem libri Lucae Paeti , huic noſtrae Bibliothecae S. Silveſtri addicti conſuta , atque compacta eſt chartula , manu Latinii Viterbienſis exarata , ex qua rem ſcitu dignam licet cognoſcere . Sic habet .

Anno Domini 1561. *die* XIIII. Febr. *Cum ex forma pedis Romani ex baſi quae eſt in hortis Vaticanis accepti ; & ex iis, qui prolati a diverſis ſunt ; cum* VIII *congruentes , quadrantal ex pedalibus ligneis quadris excitaſſem ; compertum eſt ejuſmodi vas aquae fluviatilis defecatae libras octoginta Rom. ponderibus quibus civitas publice ſignatis utitur , omnino capere . Atque eum octo congiis antiquis ita congruere , ut neque minus quicquam , neque amplius inter utraque eſſet . Idem autem quadrantal tritico plenum , ita ut qua maxima potuit diligentia , leviſſime impleretur , quadraginta octo libras non exceſſit , aequatum tantum labrorum tenus , & radio eraſum . Quare ea ratione Modius , qui tertia quadrantalis pars eſt , non integras viginti libras , ſed paullo minus continet : ſi vero ſuccutiatur quadrantal capit libras* 64 $\frac{1}{2}$, *ita ut ſinguli Modii libras viginti unam ſemis capiant. Huic experimento adfuerant R. D. Antonius Auguſtinus , nunc Epiſcopus Ilerden. Jo. Baptiſta Sighicellus Epiſcopus Faventinus P. Octavius Pacatus . Achilles Maffejus . Achilles Statius . Benedictus Aegius . Fulvius Urſinus . Latinus Latinius . Quos omnes Antonius Auguſtinus invitarat ad coenam .*

Latinus Latinius .

b *Feſt. ubi ſupra .*

c Inter Opera ejuſdem *Baſileae* 1544.

d Bartholomaeus Beverlous in Syntagmate *de Pond. & Menſ. Lipſiae* 1711. MODIUS *menſura Romana , erat tertia pars amphorae , ſexta medimni : continebat Sextarios* 16. *Heminas* 32. *aquae , ac vini libras* 26 $\frac{2}{3}$ *Frumenti* 20.

e Si quid in hoc minus acute vidit Calcagninus , in eamdem culpam vocandus Lucas Paetus , qui *loc. cit.* ait *Modium eſſe tantum menſu-*

id ei omnino vitio vertendum, nempe totam ejus argumentationem *ἀμφιβολίᾳ* laborare. Scriptores, quos denuntiat, verba faciunt de Modio Frumentario, aut Oleario, ſive quovis alio, pro aridis agrorum frugibus: numquid pernegant liquidis penſandis non adhibitum? Nihil hujuſmodi. Quare perperam a Calcagnino translati ſunt ad alterum negandum teſtes, qui nonniſi genus unum dicendo inſequebantur. Quid Plebiſcito reſpondet? Quid veteri menſurarum laterculo, quem paullo ante conſulto retulimus? Quumque in ea Modius in minores menſuras tum aridorum, cum liquidorum indiſcriminatim dividatur, nonne argumento eſt Modium utriſque inſerviſſe? Quod ſi id ſibi dari poſtulat Calcagninus *aridis prius quam liquidis menſuras fuiſſe adjudicatas*, facile concedimus, quod tenuiter, & nugatorie dicitur. Sunt e contra, qui animis opinionem imbiberunt *Vas anſatum*, quod in veterrimis Graecorum nummis viſitur, menſuras liquidorum inventas, aut reſtauratas ſignificare; quapropter fluidis primum, deinde ſiccis rebus adaptatas exiſtimant. Sed numquam in eam ſententiam traduci patiar, quum hodie nulli ſit ambiguum plerumque vaſa illa praemia agoniſtica denotare, ſive, ut Homerus ait, *ἄγλα ἄεθλα ſplendida certaminis munera*, quibus donabantur athletae, qui ludendo victores evaſiſſent. Sane inter haec recenſet Athaeneus *κυλίκα* [a], Pindarus vero *οἰνήρας φίαλας* [b]. Atque haec quidem de Modio Frumentario. Quid jam Olearius? De eo ſcriptum legimus a Catone de R. R. cap. CXLIIII. *Omnem Oleam puram metietur Modio Oleario*; & cap CXLVI. *Modio Oleario menſum dato unguinis pondo X, ponderibus Modiiſque Domini*

menſuram aridorum. At ſi ita res eſt, eccur illum dividit in minores menſuras, quas pro liquidis certiſſimo ſcimus uſurpatas? Quid *calices Modiales* illos eſſe affirmat, qui Modio vini eſſent capaces? Nihil a Paeti ſententia diſtat opinio Petri Ciaconii *de Menſuris Romae* 1608., aliorumque: ſed rationes, non ſplendida nomina quaerimus. *Modia aquae duo* memorat Commentarius de geſtis Aldrici Cenomanenſis in *Miſcellaneis Baluzii tom.* III. *Pariſiis* 1670.

a *Lib.* II. *Lugduni* 1657.

b *Nemae*. *Ode* X. *Salmurii* 1620.

c Non in id ſane incumbo, ut libros omnes enumerem, in quibus argumentum hoc pertractum; de Codicibus tamen Mſs., quos nobis contigit vidiſſe, aliquid admonebo. Primus eſt libellus oppido elegans *de Ponderibus*, & *Menſuris*, in noſtro S. Silveſtri Archivo adſervatus, quem ſaeculo XVI. elucubravit Ordinis mei alumnus graece, & hebraicae doctus, maximuſque rerum Biblicarum interpres Antonius

Domini dato iri tolytas duas. Nihil ad hoſce M. Catonis canones, qui difficiles explicatus habere videntur, attulere viri eruditi, quorum adnotationes collegit perdoctus Matthias Geſnerus [a]. Verum id unum, mea ſententia, elicitur Oleae dividundae, aut vendendae certum, ac peculiarem Modium extitiſſe, qui etiam vindemiae pendenti pretio mutandae adhibebatur [b]. Maximum apud Romanos *Olei*, *Vinique* mercimonium, & emporema; quae duo Romam ex finitimis, aut longinquis regionibus, prout opus erat, advehebantur [c]. Exinde factum, ut in antiquis marmoribus NEGOTIATORES OLEARII [d] & VINARII aliique [e] celebrentur. Fuiſſe haec in Portubus, in Emptoriis, in Foris nundinariis diligenter admenſa nemo ambiget, niſi qui plane ignoret Romanos Annonae publicae ſupra fidem ſtudioſiores fuiſſe: quapropter creditu etiam proclive eſt, certos homines eos addixiſſe, qui in iis dimetiendis operam ſuam collocarent. Nunc quoniam e re frumentaria ad ceteras agreſtes gazas delapſa eſt oratio, mihi perſuadeo, VIR CL. quod non modo facile patiare, ſed gaudeas eruditam a me exhiberi deſcriptionem aenei ſigni antiqui operis, quod primae libri pagellae adornandae adjeci; hocque mihi libentius aſſumo, quod monumentum hactenus non fuerit prolatum, & quae ſcribo ab aliis non ſint diſputata. Cernis itaque Pecuarium vepreto inſidentem, caprina pelle corpori injecta, & ad dexterum humerum nodo religata, quae a tergo defluit, laevumque corporis latus partim obtegit. Extrema pellis pars, bifiduſque pes,

tonius Agellius Epiſcopus Acernenſis. Alter, qui etiam inſcribitur *de Ponderibus*, & *Menſuris*, exſtat inter Codices Vaticanos numero 3906. fol. 23., ſtudio Angeli Colotii Epiſcopi Nucerini. Operam omnem illum poſuiſſe, ut pleniſſime de hoc diſputaret, ex ſchedis ipſius conſtat; ac de eo Fridericus Ubaldinus diſerte narrat: *Latine, praeter epigrammata, occaſione Pedis, & Sextarii, quos apud ſe habebat, Angelus ſcripſit opuſculum de ponderibus, & menſuris, a Luca Paeto, & aliis laudatum*. (*Vita Angeli Colotii pag.* 74. *Romae* 1673.) Sed quod ſupereſt Opuſculum pro adverſariis potius habendum, quum nulla ex parte abſolutum, perfectumque videatur. Alius demum in Pluteis Vaticanis deliteſcit Codex num. 3898. *Miſcellanea de Ponder.*, & *Menſur.* quae Fabio Calvo, & Jucundo, ut creditur, Veronenſi maxime tribuuntur.

a *Scriptores de* RR. *cum not. varior. Lipſiae* 1735.

b Cato CXLVII. *Hac lege vinum pendens venire oportet*.

c Conſule etiam Huetium: *Hiſtoire du Commerce des Anciens. a Paris* 1716.

d V. Monumentum P. SANTI NAGOT. OLEARII editum a nobis inter *Antiquit. Cuprens.*

e Egit de his Blaſius Cariophylus in eleganti Diſſertat. *De Mercaturis Antiquorum Romae* 1718.

pes, & cauda inferne elegantiſſime decidunt, ut omnia concinne, & ad artis praecepta ſtatuarius effinxerit. Paſtor exertis bracchiis vas Cylindriforme circulis paullulum prominentibus revinctum complectitur, quod decuſſatis cruribus etiam ſuſtentat, atque ſuffulcit. Contuendum mihi humaniſſime obtulit P. Contucius S. J. in Romano Collegio Muſeo Praefectus, quem merito appellabo, quemadmodum Cicero L. Aelium, antiquitatis, veterumque ſcriptorum litterate eruditum. Equidem ea primo animum ſubiit cogitatio, Vas *Modium* eſſe, hominem vero *ruſticum Menſorem*, qui ſederet, operam locaturus Colonis, ſi ad oleam, ceteraſque fruges metiendas acciretur. Verum frontis capillitium, & veſtis paſtoritia, planeque montana admonuerunt de Mulctra potius, ac de Pecuario eſſe cogitandum. Igitur veroſimilius autumo vas eſſe *Mulctrale*, in quo nempe Vaccae, Capreaeque mulgerentur, & lac exciperetur; de quo Virgilius [a]:

. . . . . *implebunt Mulctralia vaccae* [b]

& Horatius

Illic injuſſae veniunt ad Mulctra capellae.

Graecis vas iſtiuſmodi dicebatur πέλλα, πέλλη, & πέλλις, accurateque deſcribitur ab Athenaeo in haec verba. πέλλα ἀγγεῖον σκιφοειδὲς πυθμένα ἔχον πλατύτερον, εἰς ὃ ἤμελγον τὸ γάλα. Ομήρος

. . . . ὡς ὅτε μυαῖ

Σταθμῷ ἐνιβρομέωσιν εὐ πλαγέας κατὰ πέλλας, [c]

τοῦτο Ἱππώναξ λέγει πελλίδα. *Pella ideſt Mulctra. Vas eſt ſcypho ſimile latiore fundo, in quo lac mulgebant. Homerus*

. . . . *veluti muſcae*

Cum in pecorum ſtabulis murmurant ad Mulctras lacte plenas [d]. Sed veterrimus Homeri Scholiaſtes *Gaulum* appellat: γαυλοὶ ἀγγεῖα ποιμενικὰ σκαφοειδῆ εἰς ὃ ποιμένες ἀμέλγοντες δέχονται τὸ γάλα

a *Georgic.* III. *Venetiis* 1549.

b *Epodo* XVI. *Baſileae* 1595.

c Homeri carmina, quae Iliados β leguntur, haec ſunt:

Ἠΰτε μυιάων ἀδινάων ἔθνεα πολλὰ
Αἵτε κατὰ σαθμὸν ποιμνήϊον ἠλάσκουσιν
Ὥρῃ ἐν εἰαρινῇ, ὅτε τε γλάγος ἄγγεα δεύει

Veluti muſcarum frequentium gentes multae,
Quaeque in ſtabulo paſtorali errant,
Tempore in verno, quando lac vaſa madefacit.

d *Deipnoſoph. lib.* XI. *edit. Caſaubonii Lugduni* 1657.

Gauli vaſa paſtoritia excavata, in quae paſtores mulgentes, lac excipiebant [a]. Neque moleſtiam hoc loco creat, quod Mulctrale *πυθμένα ἔχον πλατύτερον latius fundum* haberet; nam praeter quam quod in noſtro monumento Mulctrae epibaſim aliquanto capaciorem video, accidit profecto de ejuſmodi vaſis, quod de Modiis, quos non ſemper eadem, conſtantique figura extitiſſe, jam inter nos liquet. Sed quid, amabo, geſtu conficit Pecuarius? Num Mulctram ita aptat, ut inde hauſtum faciat? Ad vivum expreſſus mihi objicitur unus e numero Paſtorum, quos deſcribit Hipponax, eo quod poculis carerent,

ἐκ πελλίδος πινόντες

Ex Mulctra bibentes [b]

Non ergo in poſtremis habendum antiquum hoc ſignum, in quod Poetae narratio aptiſſime quadrare videtur. Haec dixi brevius equidem, quam res fortaſſe peteret, ſed ad id quod agimus, non fuit dicendum pluribus.

§. XII.

Quid Modiatio, μοδισμὸν, & Beneventanum Modiaticum, ac Modiolus.

Antequam ab nacti ſermonis materia abſcedo, pauca etiam libet afferre de MODIATIONE; ſunt enim haec ea, in quibus cum ſumma utilitas exiſtit ad res ponderandas, tum maxime ingenua delectatio, digna ſapiente. Codex Juſtinanaeus [c], itemque Theodoſianus [d] Modiationem commemorant, quam nihil aliud fuiſſe, niſi menſuram, quae per Modios fiebat liquido apparet: cujus cauſſa certa frumenti quantitas Civibus, aut militibus diſtribuenda, hoc nomine, quaſi compendii gratia, appellabatur. Ita etiam *Jus Navale Rhodiorum*, evulgatum a Marquardo Frehero [e], *μοδισμὸν* vocat. *δεῖ εἶναι τὴν χιλίαδα τοῦ μοδισμοῦ χρυσίων πεντήκοντα, μετὰ πάσης τῆς ἐξαρτίας αὐτοῦ. Oportet Chiliadem Modiationis eſſe ſolidorum quin*-

quagin-

a *Baſileae* 1558.

b *loc. cit.*

c *Lib.* VI. *de Naviculariis.*

d *Lib.* XII. *Tit. eodem.*

e *Tom.* II. *Jur. Graec. Leunclavii cap.* XVI. *Francofurti* 1596.

quaginta cum omnibus armamentis ſuis. Quae quidem formulae, non ſolum remotiſſimis a noſtra memoria temporibus communi ſermone uſurpatae reperiuntur, ſed in Chartis, aliiſque Medii aevi monumentis apud Du Freſnium in Gloſſario. Sed in iſthac tua praeclara Vrbe Langobardorum aetate vocabulum diverſe efferebatur, & MODIATICVM dicebatur. Quorſum tamen haec oratione attingam? An virum alloquor, cui non cognitum perſpectumque *Capitulare* Sicardi Beneventani? Dum Vrbem ſummo cum imperio ille obtineret an. DCCXXXCVI; notiſſimaſque conderet leges ad hominum rationes, fortunaſque tuendas, praeſcripta ſua, per ſumma capita digeſſit, quorum XXXIV. *de Modiatico*, XXXV. *de Reſponſatico*, *& Modiatico* [a]. Poſtremo, quia qui ſingula diligenter non enodant, vera falſis quandoque confundunt, hoc certe vitio non carent ſcriptores, qui vocis analogiae fidentes, MODIOLVM ad fruges minutas metiendas deputatum credidere, quum revera ſit Vas Menſarium potui paratum, ut phiala, & trulla; unde actor apud Plautum Vini Modiolum dare promittit [b]. Hoc item nomen Vitruvius indidit vaſculis quadratis organo hydraulico aptatis ad hauriendam efferendamque aquam e puteo, vel lacu, vel flumine, eamque in caſtellum infundendam [c].

§. XIII.

Quae Menſorum Frumentariorum Conditio, & Diviſio.

Sed revertor ad illud, quod eſt in hac omni mihi diſputatione propoſitum, deque Menſorum Frumentariorum Conditione, Varietate, Domicilio, Religione, Immunitatibus & Actionibus inquiramus. In duos autem ordines, ut mihi quidem videtur, tribuebantur; alii enim artem factitabant ſingulis

a Camilli Pellegrini *Hiſtoria Langobardorum Principum Neapoli* 1751. Muratori *Rer. Ital. Script. Tom.* II. *Mediolani* 1723. Per ea tempora jus Ponderum & Menſurarum, quod inter Principatus jura recenſendum, aliquando ad privatos homines Principum munificentia translati [illegible] Muratorium *Antiq. Ital. Medii Aevi* [illegible] XIX. *Tom.* II. *Mediolani* 1739.

b *Ciſtellaria* VI. *Lugdun. Batav.* 1664.

c *Architect. lib.* X. *cap.* IX. *Amſtelod.* 1649.

Digitized by Google

gulis vicibus mercede conducti a privatis perſonis, alii Sacro Aerario P. R. inſerviebant, addictique erant annua ſtipe, ad frumentum metiendum, quod ex provinciis convehebatur, & in publica Horrea importabatur. Praefecto Annonae, ut Cujacio placet [a], vel alteri ex Curatoribus Frumenti dividundi morigerabantur: delato autem ad Orientem Imperio, ſub cura erant *Comitis Sacrarum Largitionum* [b]. Imperatores Valentinianus, & Valens ad Voluſianum, dum ea conſtituunt, quae in erogatione Annonae, & Frumenti jam horreis inlati, erant praeſtanda, haec addunt: *Ad iſtud autem negotium, arbitratu, ac judicio tuo, nobilis, prudens, fidelis, optime ſibi conſcius, pro integritatis meritis adponatur cuſtos ac* MENSOR, *qui vel Frumenta Modio metiatur, vel juſtis aeſtimationibus colligat, quanta habeantur in condito* [c]. Quibus verbis in difficilem nos incidiſſe nodum fortaſſe videbitur. Menſores Frumentarios libertos ac ſervos extitiſſe [d] palam eſt ex iis, quae paullo antea diximus. Monet id etiam veſtimenti genus, quo Menſor Beneventanus induitur in hoc veteri marmore, nempe quod artifici maxime conveniens eſt. Qua cauſſa ergo *Nobilem* eſſe oportere edixit Valentinianus? Sed haec facile ad concordiam adducuntur a Juriſconſultiſſimo Jacobo Gothofredo [e]; ſcilicet referenda Imperatoris verba non ad generis nobilitatem, ſed ad mores, quos integros, praeclaros, fraudiſque puros in Menſore publico requirit. Licet enim is nobilis maxime dicatur, qui clariſſimo patre eſt natus, hoc etiam vocabulo apud Latinos appellatur, qui in arte aliqua praeſtans, & excellens eſt, vel qui probitatis commendatione boni viri denominationem tuetur. Ab iis tamen excipio, libenterque ſecerno MENSORES operum publicorum, quos eruditis, & artium liberalium profeſ-
ſoribus

a *In lib.* IV. *Priores Cod.* Juſtin. XL I V. *de Offic. Praef. Annon.* v. etiam Pancirolum *in Comment. Notit. Dignit. Imper. Occident. cap.* V.

b *Traitè des Finançes des Romains Pariſ.* 1740.

c *Cod. Theod. lib.* XI. *Tit.* XIV. *de conditis in publicis horreis*. Lex deſumpta ex C. Juſtin. *lib.* X. *Tit. eodem*.

d Hine illud in lib. *de Nominibus propriis τοῦ Παπδίατε Florentini* cap. V. *Divus Marcus & Lucius Imperatores Flaviae Tertullae per Menſorem Libertum reſcripſere.* V. Everardi Ottonis Theſaur Tom. I. *Baſileae* 1741.

e *Adnot.* in *C. T. ad hunc Tit.* Nihil ego Gothofredi auctoritati detractum volo; quid tamen ſi proprietas illa nobilitatis non Menſori, ſed Cuſtodi fuerit tribuenda?

ſoribus accenſendos legibus erudimur. Nam quum crederent veteres inter tales perſonas locationem, & conductionem non intercedere, ſed (quemadmodum loquitur Dionyſius Gothofredus in Julium Paullum)[a] magis operam beneficii loco praeberi; hinc, quod illis datum, ad remunerandum dabatur, nec *Merces*, ſed *Honorarium* dicebatur. Cujacius vero erudite ſapienterque *Pulveraticum* appellat[b]. Non clam me eſt Ictum Germanum Chriſtianum Thomaſium, in ſcholiis ad Vlricum Huberum, ſcribere Menſores Agrarios non tantae dignitatis homines fuiſſe, ut ex ea locato conveniri non poſſent. Diſcrepat tamen ſententia Huberi, qui mediam inter artium eruditarum profeſſores, & mercenarios artifices conditionem illos obtinuiſſe rebatur[c]. In qua opinionum varietate Hubero potius, quam Thomaſio, me judice, adjungenda fides, ſi de Menſoribus, quos initio huius commentationis enumeravimus, ſermo ſit; verum ſi de FRVMENTARIIS quaeſtio erit, illos & infimo genere editos, & humillimae ſortis homines ſemper habitos affirmo.

§. XIV.

Frumentum Numeratum, Numerorum, Numeratorum, quodnam fuerit.

Aliud praeterea fuiſſe Menſorum Frumentariorum genus maximo eſt argumento inſcriptio, quae proſtat in veteribus Apiani Collectaneis[d]:

D. M.

a *In Corpore juris ad hanc L. Amſtelod.* 1663.
b *Lib.* IV. *Obſervationum cap.* XXVIII. *Pariſ.* 1658.
c *Schol. ad Hub. Praelud. ad* L. Si Menſor. *Lipſiae* 1755.
d *Ingolſtadii* 1534.

D. M.

PRIMVLAE . COMITILLAE

QVAE . VIXIT . ANNIS . XX.

CIVES . MEDIOMATRIX

A . MATERNIVS . NEAMVSVS

STRATOR . COS. ET

L. LVCINVS . MENSOR

FRVMENTI . NVMER.

Cuius extremum verbum, vel NVMERATI, vel NVMERORVM, vel NVMERATORVM ſupplendum oſtendam. Cauſſas cur ita decernam, habe. Erat Frumentum *Numeratum* idem ac *Stipendiarium*, *Decumanum*, & *Imperatum* [a]; quod ſcilicet ex agris vectigalibus exigebatur; nam ut a Plutarcho ſcriptum legimus: Ρωμαῖοι τῆς τῶν ἀςυγειτόνων χώρας, ὅσην ἐπετέμοντο πολέμῳ, τὴν μὲν ἐπίπρασκον τὴν δὲ ποιούμενοι δημόσιαν ἐδίδοσαν νέμεςαι τοῖς ἀκτήμοσι καὶ απόροις τῶν πολιτῶν ἀποφορὰν ὀ πόλλην εἰς τὸ δήμοσιον τέλουσιν. *Romani populorum vicinorum agros, quos bello acquiſiverant, partim vendebant, partim publicos faciebant, & dabant inopibus, & tenuibus civibus, exiguo impoſito vectigali* [b]. Plura de varia agrorum vectigalium conditione ſcripta invenies apud Appianum [c], Livium [d], Aggenum Vrbicum [e], & Hygenum [f]. Vectigal autem erat ejuſmodi, ut Coloni pro menſura jugerum, quae accipiebant, Decumas aerario P. R. inferrent, quae perpetuo Annonam Vrbi ſuppeditarent. Porro eae Decumae non pecunia, ſed Frumento pendebantur. Summa autem

a Vix ullum eruditorum eſſe credo, cui non manifeſtum planius haec a Cicerone eſſe diſputata lib. III. contra Verrem, ubi explicat varia agrorum vectigalium genera. Erat vectigal *Stipendiarium*, quaſi victoriae praemium, bellique poena. Aliud erat, quod ex agris veniebat, qui populis reddebantur, ſed *Cenſoriae locationi* ſubjiciebantur &c. Tullius Verrem carpit, quod haec omnia iniquiſſime perturbarit, injuriamque Siculis intulerit, lege Hieronica ſublata.

b *In Graccho Pariſ.* 1624.

c *De Bello Civil. lib.* 1. *Henric. Steph.* 1592.

d *Lib.* IV. *Amſtelod.* 1664.

e *Ad Frontin. Amſtelod.*

f *De Condit. Agror. Amſtelod.* 1674.

tem totius Frumenti, quod ex Decumis colligebatur in Tabulis Pub. deſcribi conſueverat, itemque Aratorum numerus annotabatur, nec licebat Praetori, aut Quaeſtori quicquam immutare. Quare Frumentum illud vere, proprieque *Numeratum* communi ſermone dicebatur. Cumulatiſſime de his Burmannus in egregia Diſſertatione *De Vectigalibus P.R.* [a] Hoc igitur cognito, ajo L. LVCINVM Menſorem fortaſſe fuiſſe, qui Frumento Numerato, & Decumano metiendo erat praefectus. Praeterea neminem latere arbitror Militum Cohortes, Legioneſve, Romana lingua, NVMEROS fuiſſe appellatos. Plinius; *Sacramento militari nondum diſtributi in Numeros erant* [b]. h.e. in Cohortes; quo uno vocabulo ita delectabatur Tacitus, ut tum in Annalibus, cum in Hiſtoria, atque etiam in Agricolae vita, militum turbas *Numeros* jugiter dicat. Quod quam late deinceps patuerit, facile percipi poteſt ex Theodoſii reſcriptis Vicario Aſiae Romuliano P. V. & Stiliconi Magiſtro Militum de corripiendis, multandiſque Militibus, qui *relictis propriis Numeris vagari* deprehenderentur, *de revocandis ad ſuos Numeros, de uno Numero in alterum Numerum* transferendis [c]. Hiſce autem Numeris, Legionibuſque nedum Panis, ſed omnes *Annonariae ſpecies*, aliquando etiam in ſingulos dies, diſtribuebantur; Frumentum nempe, Vinum, Oleum, Laridum &c. quae omnia *Diaria*, vel *Commoda* vocabantur; hinc Ovidius:

Romule Militibus ſciſti dare Commoda ſolus,
Haec mihi ſi dederis Commoda, Miles ero [d].

Quid autem eſt hoc evidentius vix legenti Titulum *de Erogatione Militaris Annonae* [e]? Ex quibus intellectum puto dubitari etiam poſſe LVCINVM FRVMENTI NVMERORVM erogandi praepoſitum exſtitiſſe. Poſtremo fac Tibi in mentem veniat id moris Romae ceteriſque Vrbibus, quae Romanis legibus vivebant, ut eſſent *Gradus* quidam publici, non amphiteatrales, ſed alii per Regiones conſtituti, e quibus populo, pro Annona civi-

E ca pa-

a *Cap.* I. II. III. *Edit. Poleni in Theſaur. Antiquit. Tom.* I. *Venetiis* 1737. Conſule in utroque Codice *Canonem Frumentarium Urbis Romae*. *Juſtin. lib.* XI. *Tit.* XXII. *Theod. lib.* XIV. *Tit.* XV.

b *Epiſtolar. lib.* III. *ep.* VIII.

c *C. T. lib.* VII. *de Re Milit.*

d *De Arte* I. *Amſtel.* 1654.

e *C. T. lib.* VII. *Tit.* IV.

ca panis confectus coctuſque diſtribueretur, dictus ea de cauſſa *Gradilis*; unde Prudentius:

. . . . . *quem panis alit Gradibus diſpenſus ab altis*. [a]

idque, ne Frumentum, ſummo familiarum incommodo in alios uſus diſperderetur. Nihilominus Frumentum ipſum perſaepe erogabatur, quod quiſque oblata *Teſſera* (ſignis nempe eburneis, vel ligneis, vel etiam plumbeis [b], in quibus Grani quantitas, nomenque accipientis deſcripta erant) poterat adipiſci. Adiſis Pancirolum [c], Tomaſinum [d], & Vincentium Contarenum *de Frumentaria Romanorum Largitione* [e]. Hoc etiam Coſtantinopoli factum docet Socrates Conſtantini iram in Vrbis illius incolas deſcribens. Ἐζημίωσε δὲ τὴν πόλιν, ἀφελὼν τοῦ σιτηρεσίου τοῦ παρασχεθέντος παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἡμερησίου, ὑπὲρ τέσσαρας μυριάδας, ὀκτὼ ἐγγὺς γὰρ μυριάδες ἐχορηγοῦντο πρότερον τοῦ σίτου ἐκ τῆς Ἀλεξανδρέων πόλεως. *Civitatem multavit ex annona diurna, quam Pater ejus Conſtantinopolitanis donaverat, adimens pluſquam quadraginta millia Modiorum: antea enim octoginta fere millia Modiorum Frumenti ab Vrbe Alexandria advecti civibus erogabantur* [f]. Quibus erogationibus, ſive P. R. largitate, ſive Auguſtorum munificentia fierent, diſpenſatores addicebantur. Huc adducam marmor Cimeliothecae Lapidariae Viri Principis, praeclara eruditione atque doctrina, artiumque elegantiorum fautoris CARD. PASSIONEI, quod cum ſexcentis aliis exſcripſi.

LYSI-

a *Adverſ. Symmach. Pariſiis* 1687.

b Franciſcus Ficoronius *de Plumbeis Antiquorum Numiſmatibus part.* II. *Romae* 1750. etſi dubia cogitatione diſtrahi affirmet, cui nam potiſſimum uſui a veteribus addicta fuerint fruſtula illa plumbea; id tamen ei veroſimilius videtur extitiſſe Teſſeras, quas ferebant, qui Ludos Scenicos, vel Athleticos ſpectatum veniebant, quum in hortis, privatiſque locis ederentur. At ſi quid in re adeo obſcura conjectando licet divinare, eccur non dicat fuiſſe etiam *Teſſeras Frumentarias*, eos potiſſimum nummulos, quibus Ceres, Iſis, Fortuna, Spicae, Cornucopiae, notae numerales, nomina quaedam inſcripta ſunt? Hujus certe generis, ut ego quidem ſentio, hi minimum ſunt, qui Modium cum tribus ſpicis triticeis referunt, quemadmodum TAB. II. *num.* 20. TAB. XIX. *num.*6. TAB. XXXI. *num.*3.

c *Not. Dignit. Imper. cap.* IV. *ubi ſupra*.

d *De Teſſeris cap.* XVI. *Amſtelod.* 1670.

e *In Theſaur. Graevic. Tom.* VIII.

f *H. E. lib.* II. *cap.* XIII. *Moguntiae* 1677.

LYSIMACHO
AVG. DISP.
FRVMENTI
MANCIP. FEC.
FL. CORINTIAS

Ad hanc autem Frumentationem , maxime poſt L. Semproniam, non admittebantur niſi qui Cives Romanos ſe probaſſent , quique in ſuam Tribum eſſent relati . Accedit teſtis Perſius , qui Satyra V. ſic inquit :

Libertate opus eſt , non hac ut quiſque Velina
Publius emeruit , ſcabioſum Teſſerula far
Poſſidet : heu ſteriles veri ? quibus una Quiritem
Vertigo facit .

Vbi vetus ſcholiaſtes : *Romae erat conſuetudo , ut omnes , qui ex manumiſſione Cives Romani fiebant , in* NVMERO *Civium Romanorum Frumentum publicum acciperent.* Igitur NVMERATI erant quot quot eo beneficio utebantur [a] ; quae quidem largitio , ut ex ordine , & juſte concederetur , probabile eſt Menſorem delectum fuiſſe , qui in id potiſſimum incumberet . Quid jam ſi L. LVCINVM huic muneri praepoſitum dixero ? Poteſtatem , optionemque Tibi lubens facio , ut ex his tribus Marmoris explanationibus commodiſſimam eligas , & Menſori peropportune adaptes .

E 2 §. XV.

a Seneca *de Benefic. lib.* IV. *cap.* XXVIII, *Frumentum publicum tam fur , quam perjurus & adulter accipiunt , & ſine delectu morum , quiſque incijus* (in Tabulis) *eſt* . *Antuerpiae* 1652. Puerorum , ac Puellarum , quibus ex Trajani inſtituto alimenta dabantur, nomina in Tabulis aereis inciſa , deſcriptaque fuerant . V. Plinium *in Panegyrico* . Plura ſane de Pueris Alimentariis , deque in eos Trajani liberalitate per haec tempora ſunt ſcripta , ſed ex Anaglyphtis Arcus Beneventani forte opportunitatem nanciſcetur V. Cl. IN. DE VITA, ut de iis agat accurate. Molis illius, vulgo *Porta aurea* , ὀρθογραφία , & proſpectus delineatio ad fidem archetypi , aeri elegantiſſime caelata prodiit ante paucos menſes , ſtudio & impenſa ejuſdem eruditi hominis .

§. X V.

Domicilium ubi nam ſibi conſtituerent ejuſmodi Menſores .

Sequitur jam , ut quaeramus quonam potiſſimum loco domicilium , tectumque haberent MENSORES FRVMENTARII . Hoc quidem a me facile conſtitui poſſe intelligo iis conjecturis , quibus veritas illuſtrari ſolet . Ad Portum Vrbis Romae ſedem fixiſſe eos , qui Frumentum ex Provinciis ſubvectum , & in Horrea pub. condendum admetiebantur , indicio eſt inſcriptio V. C. Ragonii Vincentii Celſi , quae memorat MENSORES PORTVENSES [a] , quos ſuos *Patronos* , quemadmodum cetera corpora Annonae Vrbicae inſervientia, habuiſſe oſtendit apertiſſime lex ab Honorio , & Theodoſio lata, Titulo *de Suariis & Pecuariis* [b] . In ipſa autem Vrbe , in qua certum corpus Menſorum Frumentariorum extitiſſe apparet ex lib. x. §. I. ff. *de vacatione & excuſatione munerum* , ubicumque liberet , domos , aras , focos , Deos Penates habere poterant ; etſi credibile ſit Horreis , Gradibus , Foro Nundinario proximiores elegiſſe . In Provinciis autem ſtativa , ſi ita fas eſt loqui , habebant in locis tum maritimis , cum mediterraneis , ubi major agrorum fertilitas Frumenti copiam abunde ſuppeditabat . Et quia Beneventum in ea Samnii parte ſitum , quae Campaniae Felici appoſita , quaeque ob mirabilem ubertatem commendatur a Strabone , Mela , Dionyſio , Livio , Polybio , Virgilio , Propertio , Martiali &c. par eſt credere inibi Menſores publicos extitiſſe . Ad haec , quod quum Vrbs illa fortunis , frugibus , rerum opulentia floreret , omnium artium collegia habuiſſe , veriſimillimum eſt .

§. XVI.

a *Gruterus* M. CCCCLXII. I.

b C. *Th. lib.* XIV. *Tit.* VI.

§. XVI.

Quae Numina ſingulari religione colerent.

Eſſe Deos, & eorum providentia mundum adminiſtrari, eoſdemque conſulere rebus humanis, nec ſolum univerſis, ſed ſingulis, ita perſuaſum habuere Ethnici, teſte Cicerone, ut Dicearchum repudiarent, qui putabat id eſſe alienum a majeſtate Deorum; quaſi DI *minora negligant, neque agellos ſingulorum, neque viticulas proſequantur: & ſi uredo, aut grando quidpiam nocuit, non ſit Jovi animadvertendum* [a]. Imo quia omnia eorum geri judicio, ac numine gubernari exiſtimabant, Deorum turbam congregarunt, quorum ſinguli ſingularum rerum procurationem haberent. Hinc DI Indigites, Populares, Ruſticani, Topici, Tutanei, Averrunci, Ignoti &c. ut quiſque eos potiſſimum coleret, quos officio ſuo propitios futuros eſſe auſpicabatur. At quaenam ſingillatim Numina MENSORES FRVMENTARIOS precari, & venerari dicemus [b]? Cererem Frugiferam, matremque agrorum veluti ſui ordinis Soſpitam, ac Patronam imprimis ſingulari religione eſſe proſequutos non obſcure colligo ex lapide litterato, in quo notatum L.MEMIVM GALBIVM MENSOREM monumentum CERERI dicaſſe [c]. Eorum ſane θεολογυμένοις conſentaneum, ut honorem haberent Deae, quam agrorum, frugumque Conſervatricis nomen adeptam occinebant Poetae omnes, ac teſtabantur mythologi. ΣΩΤΕΡΙΑΝ dictam in nummo ΑΠΑΜΕΩΝ reperit Spanhemius, qui illum protulit in adnotationibus ad Hymnos Callimachi [d]; etſi contendat cognomen illi tributum, non equidem ob Rei Frumentariae tutelam, ſed ob ſervatam Civium concordiam. Praeteriens haec attingo, nam ſplendidius differuntur a viro officioſiſſima mihi neceſſitudine conjuncto, & eruditione cum paucis

a *Nat. Deor.* III.

b Hebraei, quemadmodum narrat Novarinus *Schediaſmata ſacro: propb. lib.* v. *cap.* XII. antequam Fruges menſurarent, inque horrea conderent, hac religioſa formula utebantur: *Placitum ſit tibi, Domine, ut mittas benedictionem in opera manuum noſtrarum. Lugduni* 1635.

c *Gruter.* XXVI. 10.

d *In Hymn. Cereris. Ultrajecti* 1697.

paucis conferendo Julio Carolo Schlaegero, eximio libro, DE DIS, HOMINIBVSQVE SERVATORIBVS [a]. Deinde quia ea omnia, e quibus tutelam, praeſidiumque opperiebantur, inter Deos referebant, ANNONAM coelitibus diviſque annumerarunt, ut frugum copiam ubertatemque largiretur, atque ſervaret. Idcirco in nummo Caracallae lemma: ANNONAE AETERNAE, & in alio Severi Caracallae Patris: ANNONAE AVG. Hanc igitur revereri conſueviſſe noſtros Menſores mihi non modo confirmavit, ſed perſuaſit vetus Marmor Gruterianum [b]:

ANNONAE . SANCTAE
AELIVS . VITALIO
MENSOR . PERPETVVS . &c.

Eadem de cauſſa reor coluiſſe ſummopere DEAM SIRONAM [c], VBERTATEM, ΕΥΘΗΝΙΑΝ, FERTILITATEM, ABVNDANTIAM, FELICITATEM, GENIVM HORREORVM, PROVIDENTIAM, FORTVNAM, atque SPEM, quas in Deorum Minorum Collegium cooptarant, quaſque Frumenti ſpicis inſignitas atque conjunctas conſpicimus in nummis Veſpaſiani, Trajani, Hadriani, Antonini Pii, Severi Alexandri, Conſtantini junioris, aliorumque. Quod ſi Iſim Reginam, quamvis peregrinum numen, jamdiu tamen in Romana templa receptam, ſancte colere, venerarique conſueviſſe arffimavero, aſſenſu tuo, ut puto, comprobabis. Huic etiam Frugum inventionem tributam, totiuſque rei Frumentariae curam concreditam, nulli obſcurum; qua de cauſſa MODIVS ejus capiti impoſitus in nummis ac ſimulacris reliquis apparet: quod equidem ſymbolum, ut ait Pignorius, *veluti Frugum parenti adſignarunt* [d]. Hinc etiam Modium tritico, hordeoque

a *Commentatio de* DIS *Hominibuſque Servatoribus ex Nummis atque Marmoribus Vetuſtis. Helmſtadii* 1737.

b LXXXI. 10.

c V. Eximiam Gorii Cl. Diatriben de Deo ΕΥΝΟΣΤΩ *Molarum Praeſidi. Memorie della Società Colombaria Tom.* II. *Livorno* 1752. V. inſuper Pauli Erneſti Jablonski *Pantheon Aegyptiorum ſive de* DIS *eorum Commentar. part.* I. *Francofurti* 1750. Permulta adhuc eſſe in Ethnicorum Theologia obſcura, atque incognita norunt, atque etiam profitentur ii maxime, qui eruditae vetuſtatis reliquias ſtudioſius contemplantur, atque in iſtis explicandis ſunt exercitati. *Deum Terminum* peculiariter

d *Explicatio Menſae Iſiacae. Venet.* 1605.

deoque refertum in ſacris Iſiacis apud nonnullos circumgeſtari ſcribit Diodorus. *παρ' ἐνίαις δὲ τῶν πόλεων καὶ τοῖς Ισείοις ἐν τῇ πομπῇ μετὰ τῶν ἄλλων φέρεσθαι πυθμένας πυρῶν καὶ κριθῶν, ἀπομνημόνευμα τῶν ἐξ ἀρχῆς τῇ θεῷ φιλοτέχνως εὑρεθέντων. Apud nonnullas quoque Vrbes cum Iſea* (Feſta Iſidis) *celebrantur, in pompa tritici & hordei vaſcula circumferri ad primitus Deae induſtria repertarum* (Frugum) *memoriam* [a]: qua in pompa non ultimum certe agminis locum occupare debebant Menſores. Denique quia *Laeva Numina* verebantur, ea ſcilicet, quae nocendi vim habebant, iiſdemque litabant, valde ſuſpicor Menſores Frumentarios Deum RVBIGVM quoque coluiſſe. *In ipſis autem DIs*, ait Gellius [b], *quos placari oportet, uti mala a nobis, vel frugibus natis amoveantur, Averruncus quoque habetur* ROBIGVS. Cl. Juſtus Fontaninus in libello *Delle Maſnade* [c], primus omnium dedit lapidem huic Numini dicatum.

DEO . RVBIGO

SACRVM.

Ligoriana vero inſcriptio quaedam apud Vulpium in *Veteri Latio* [d], Deum hunc aliorum contubernalem facit.

ROBIGO . ET . CERERI . ET . FLORAE

SAC.

Ei quidem a ruſticis ſacrificabatur, ne ſegetes arroderet. Varro de R. R. *Quarto Robigum ac Floram* (Deos enumerat Agricolarum praeſides) *quibus propitiis, neque rubigo Frumenta, neque*

ſimiliter coluiſſe Meſſores, nullo hactenus, niſi me fallo, monumento comprobari poterat. At ita vere fuiſſe, perſpicuum fit ex veteri pictura, recens in agro Romano e ruderibus antiqui aedificii educta, & opera P. Contucii, harum elegantiarum peritiſſimi, in Muſeum S. J. inlata. Viſitur in hac venuſtiſſima Tabella ſignum Dei Termini, more veteri, ex lapide impolito, & ſub dio poſitum. Ante illud Hierophantes ſacrifica veſte amictus, velatoque capite, qui dextera manu Thuribulum attollit, noſtris ſimillimum, vaſculum videlicet aeneum tribus catenulis aequidiſtantibus dependens, eoque Thus Numini ingerit: ad laevam Arae ſeu ἀνδράδες γαλίδιν, manipuli albeſcentium ſpicarum, voti, & obſequii pignus: non longe Meſſores falcatorium orbem verſantes, choreiſque plaudentes.

a *Bibliothecae lib.* I. *Amſtelodami* 1745. *Curante Weſſelingio*.

b *Lib.* V. *cap.* XII. *Pariſiis* 1681.

c *Pag.* 26. *Venezia* 1698.

d *Tom.* V. *lib.* VIII. *c.* VII. Tomo vero III. *lib.* IV. *cap.* III. *Patavii* 1732. *&* 1726. ex eodem Ligorio profert ROBIGVMNVM SIGNVM MARMOREVM. Heu nimis fluxa Ligorii fides, & auctoritas, qua ipſe tuto nititur! Sed nolo manes pientiſſimos inſectari acerbius.

que arbores corrumpit, neque non tempeſtive florent [a]. Item Columella de cultu hortorum:

> *Hinc mala Rubigo virides ne torreat herbas,*
> *Sanguine lactentis catuli placatur, & extis* [b].

Praetereo quae Plinius l. xxix. cap. iv. & ad eum locum Johannes Harduinus [c] recenſere, ut adhibeatur a me certa ratio, moderatioque dicendi. Igitur quamvis ab agricolis hunc Deum, ſive Deam [d] coli, & in ejus honorem Robigalia Feſta Kal. Majas celebrari probe teneam, nihilominus, quia tinea quadam, ſeu rubigine Frumenta etiam quum in navibus ſubveherentur, vel jam horreis condita exedi contingat; id mihi ſuſpicionem efficit aliquam, ut credam noſtros Menſores huic Numini vota praecipuo quodam cultu nuncupaſſe. Fortaſſe etiam obſervantiam praeſtabant Numinibus, quae invocabant Flamen ſacrum Cereale faciens, quaeque enumerat ſpurius Fabius Pictor apud Servium [e] ideſt, *Meſſorem*, *Convectorem*, *Conditorem*, qui ſcilicet praeſidio veniebant dum Segetes falce reſecarentur, ſubveherentur, inque Granaria conderentur. Horum opem implorare, eoſque auxiliatores exoptare Menſores maxime decebat. Exſtat in *Antiquitatibus Hortanis* Epigramma, quod litteratiſſimus Fontaninus explicat ad hunc modum [f]:

D ♡ M
MESSORI
MYSTAE
BATHYLIANENSES.

Ex litter is autem D. M corculo intermedio, quod eſt ſignum gementis, ſuſpicor hoc epitaphium exſtructum a Bathylianenſibus, quicumque ii fuerint, non Deo Meſſori, ſed Myſtae alicui Meſſoris, licet hic efferatur in dandi caſu. Atqui nullis arbitror indulgendum conjecturis

a *Lib. 1. cap. 1. Lipſiae 1735.*
b *Lib. x. Lipſiae e. a.*
c *Pariſiis 1723.*
d S. Auguſtinus de Civ. Dei lib. iv. c. xxi. *Cur invocandus Deus ſpinenſis, ut ſpinas ex agris eradicet? Dea Rubigo, ut non accederet? Pariſiis 1700.*
e Maurus Servius Honoratus, *ad Georgic. lib. 1. verſ. 21. Pariſiis 1600.*
f *Lib. 1. cap. ix.* Romae 1707.

cturis in re, ut mihi quidem videtur, omnino perſpicua. Cur non dicas Bathylianenſes Myſtas, aut Fratres Arvales Meſſori cuidam vi aeſtus abſumpto monumentum poſuiſſe? Neque enim homini, cujus memoriae a Myſtis hic Titulus excitatus, MESSORIS nomen fuiſſe crediderim.

§. XVII.

Quae Jura his attributa, quaeve Actio adverſus illos a Praetore data.

Nunc venio ad beneficia, quibus Romani operam, atque induſtriam Menſorum Frumentariorum rependendam cenſuerunt, & quanti fecerint illorum Corpus, irrogatis eidem privilegiis, patefaciam. Optimus legum interpres Julius Paullus, idemque forenſi & judiciali dicendi genere clarus, multiſque honoribus Romae auctus, libro ſingulari *de Excuſationibus l. Menſores 26. ff. de Excuſatione* ita ſcribit: *Menſores Frumentarios habere jus excuſationis apparet ex reſcripto Divorum Marci, & Commodi, quod reſcripſerunt Praefecto Annonae* [a]. Sed a quo munere vacare eis conceſſum hac lege? ab injuncto eis quandoque Tutelae gerendae onere, quod praeclarae Immunitatis loco tum temporis habebatur. Munus enim Tutelae, quum implicatum moleſtis, operoſiſque negotiis ſepaenumero eſſet, ideo plerique detrectabant, ac defugiebant. Hinc factum cur tam anxie de cauſſis excuſationum quaeratur, ut etiam ſex integros libros Herennius Modeſtinus IC. ea de re graeco ſermone conſcripſerit, ex quibus varia capita in Jus Romanum translata. Et quia maxime frequens hujus muneris neceſſitas, idcirco qui alias a muneribus publicis habent vacationem, ab hoc non cenſentur immunes, niſi illud privilegium conceptis verbis ſit indultum [b]. Tanti autem olim fuit, ut Romanus Senatus, ampliſſimuſque P. C. ordo, ſummi privilegii inſtar Familiae Gordiani Imperatoris conceſſerit, ejus poſteros a Tutela vacare

F poſſe.

a V. Simonem Leewium *de Orig. Jur.* *Lugduni Batav.* 1672.

b LXV. *Spadonem* §. XII. *de Excuſ.*

poſſe. Audiendus omnino Capitolinus. *Familiae Gordiani hoc Senatus decrevit, ut a Tutelis, atque legationibus, & publicis neceſſitatibus, niſi vellent, poſteri ejus ſemper vacarent* [a]. Hanc vero immunitatem Menſoribus Frumentariis datam in Vrbe tantum ſe deprehendere ait Cujacius [b], ex eo quod Imperator reſcripſerit Praefecto Annonae. Sed res conjectore non indigebat, quum ipſe met Paullus *Sententiarum Receptarum lib.* 1. *Tit. de vacatione, & excuſatione munerum*, id jamdiu dilucide, ac plane docuerit hiſce verbis §. 2. *Corpus Menſurarum Frumenti juxta Annonam Vrbis habet vacationem, in Provinciis non item*: quo quidem loco praetermittenda mihi minime videtur Schultingii animadverſio in Juriſprudentia Antijuſtinianaea: *Menſurarum, alii Menſorum, quod ſenſus exigit. Menſuras pro Menſoribus ſumi poſſe, ut Operas pro Operariis, Curas pro Curatoribus, non negavero quidem: ſed Juriſconſulti res propriis nominibus magis ſolent appellare, & maxime in nominando Corpore hominum, certum nomen habente* [c]. Quodnam autem fuerit reſcriptum Marci & Commodi, quod Paullus commemorat, haud ſatis liquet, neque ex libris manifeſto deducitur: in quo culpandus videtur Trebonianus, cui hoc unum vitio vertunt doctiores, quod veterum Ictorum fragmenta, & Imperatorum Conſtitutiones crebro interpolarit, dum Juſtiniani juſſu Decemviris legibus in ordinem

a *In Gord.* III. *edit. Boxhornii Lugd. Batav.* 1632.

b *Obſervationum lib.* 2. *cap.* VIII.

c *Juriſprudent. Vetus Antiq. Juſtinianaea Tom.* 1. *Lipſiae an.* 1738. Si conditae ab Imperatoribus leges Menſores R. P. immunes eſſe a ceteris officiis facile patiebantur, quod id eam publica cauſſa conjunctum crederent; idem Privilegium, opinor Principes contuliſſe iis Servis, quorum opera in aula utebantur, quamque ſaepenumero prolixa liberalitate remunerabant. Facilius hoc adipiſci potuiſſe Auguſtorum Menſores intelligo, quum illos in primis munerum gradibus poſitos atque locatos video. Non incelebris Tabula Antiatina, qua Caeſareae domus Servi deſcribuntur, in aedibus Ampliſſimi CARD. ALEX. ALBANI adſervata. Primum, quod in ea ad oculos occurrit officium, tale eſt:

CAESARIS
MENSOR.

Hunc quidem ex iis Servis fuiſſe, de quibus plurimum ſermonis habui §. V. non ambigo. *Praeſignatores* autem illos etiam fuiſſe dictos, me nuper edocuit vetuſtum epigramma Muſei Kircheriani, quod e re noſtra duco huc loco proferre.

DIS. MANIBVS
SEXTAE. PROCVLAE
SATVRNINVS. CAESARIS
PRAESIGNATOR
FECIT. CONTVBERNALI
SVAE. CARISSIMAE. ET
SIBI. ET. SVIS.

ordinem redigendis praeeſſet. De Commodo quidem habetur in *lib.* VI. *hujus Tit. de Excuſat.* ff. §. 8. *Eſt autem Imperatoris Commodi conſtitutionibus inſcriptum capitulum ex epiſtola Antonini Pii, in qua manifeſtatur, & Philoſophos habere immunitatem Tutelarum; ſunt autem hac verba. Conſimiliter autem his omnibus divus Pater meus, mox ingrediens Principatum, conſtitutione exiſtentes honores & immunitates firmavit, ſcribens Philoſophos, Rethores, Grammaticos, Medicos immunes eſſe Gymnaſii, Sacerdotii ſtantes, & neque ad* FRUMENTI, *& vini, & olei emptiones, & praepoſitiones, & neque judicare, neque legatos eſſe, neque in militia numerari nolentes, neque ad alium famulatum illos cogi*. Hiſce autem verbis contineri edictum pro Menſoribus, libere inficiabor, Marcum Aurelium vero, quamquam is Imperium peſſime adminiſtrarit, per crudelitatem, libidinem, ſummamque negligentiam, multa tamen edixiſſe, pro Rei Frumentariae procuratione, perhibet idem Capitolinus. Sed reſcriptum, quo Imperator jus excuſationis Menſoribus largitur, difficile arbitror poſſe deprehendi ex his, qui ſuperſunt, libris. Ut ut ſit, Privilegium nonniſi Menſoribus, qui apud publicae rei Procuratores erant in famulatu, irrogatum exiſtimaverim. Verum enim vero etſi Menſores ex illorum numero fuerint, qui oneribus vacabant, expertesque erant ceterorum munerum publicorum, numquid non in crimen quandoque vocati? ab accuſatoribus numquam exagitati? Te ipſum, DOCTE VIR, quaeſtionis arbitrum decernam, qui quum apud Ampliſſimum Beneventanae Metropoleos Antiſtitem cauſſis cognoſcendis, & ſtilitibus judicandis ſis praepoſitus, merito cum Horatio appellabo:

Inſigne praeſidium conſulenti Curiae.

Equidem lex indulgebat, ut adverſus Menſores operum publicorum, atque agrorum, dolo patefacto, actio a Praetore peteretur, qua judicium ſubire compellerentur: liquet ex Edicto, quod recitavimus §. VII. *Si Menſor Machinarius falſum modum dixerit, haec actio dabitur*. Quaenam vero fuerit haec actio, quam Praetor dabat adverſus Menſorem fallentem, ex claris Juris interpretibus colligitur. Cujacius autumat hunc Titu-

 lum,

lum, alterum *Finium Regundorum* ſupplere [a]: Heineccius aſſerit ad doctrinam de damnis pertinere; ait enim, damnum dat Menſor falſum modum renuncians, ſi ingenuus; noxiam nocet, ſi ſervus ſit [b]. Gerardus Noodt vero Edictum ſic concinnat: *Si Menſor agri falſum modum dixerit, aut cujuſvis alterius rei menſuram falſam dolo malo renunciaſſe dicitur, ei, cujus intererit, id non fieri, adverſus eum actionem in factum dabo* [c]. Non ſemper tamen Praetor hanc actionem dabat, ſi Menſor falſum modum renunciaverat, ſed quum id praeſtiterat *dolo malo*. Actionem autem fuiſſe neceſſariam ſcribit Vlpianus; *quod ejuſmodi Menſor non erat civiliter obligatus ex locato, aut conducto, exemplo ceterarum artium liberalium* [d]. Sed haec non de noſtro Frumentariorum Corpore. Quibus ex rebus breviter diſputatis perſpicue emergit, quod ſi Menſores Frumentarii callido ingenio quempiam fraudaſſent, & falſam Menſuram doloſe renunciaſſent, dies eis indici liceret, neque a Praetore adverſus eos actio eſſet petenda, quia de damno rependendo per legem cautum erat, tum quia homines mercede conducti in jus, nulla impetrata venia, vocari poterant, & ni irent, anteſtari. Quamvis autem vacatio munerum ob publicam commoditatem in Vrbe tantum illis tributa; tamen fori judicium evadere nuſquam conceſſum [e]. Scripta ſunt haec appoſite ab ipſo Noodt, qui ſtatuit dandam eſſe a Praetore actionem adverſus cujuſvis generis Menſorem, ſive de latitudine itineris, ſive de ſervitute immittendi, projiciendique quaeratur, ſive aream, vel tignum, vel lapidem metiendo mentitus fuerit, ſive fefellerit in aedificii, aut FRVMENTI, aut vini menſura. *Nec intereſt* (verba ſunt Johannis Voet in hac cauſſa commodiſſima) *utrum Menſor Machinarius ſit, qui machinula mathematica utitur, an alius, qui alio menſurae genere interveniente modum denunciat* [f].

§. XVIII.

a *Obſerv. lib. IV. cap. XVIII. Argent. 1712.*

b *L. III. §. ultimo Hoc Tit.*

c *In Pandectas lib. XI. Tit. VI. Operum T. I. Coloniae Agrippinae 1732.*

d *Lib. II. Hoc Tit.*

e Scribenti mihi de ſervanda a Menſoribus fide, in mentem venit, quod olim in Statutis Pirani (quod eſt Hiſtriae oppidulum in ſinu Tergeſtino) memineram legiſſe lib. I. cap. 20. *Ad eligendos duos Menſuratores Frumenti, more aliorum extraordinariorum officialium modus obſervetur, ... qui jurare debeant ad ſancta Dei Evangelia bona fide menſurare recte, & legaliter totum Frumentum &c. Venetiis 1582.*

f *Commentar. in Pandectas Tit. eod. oper. Tom. I. Hagae Comitum 1736.*

§. XVIII.

Menſoris, & Modii Symbola apud Veteres Chriſtianos Diatribes Concluſio.

Extremum nunc illud eſt V. SP., ut ſermonem paulliſper convertam ad primaevos Chriſtianos, quorum facta, admiratione commotus, mihi ſemper ob oculos libens propono, quorum monumentis mirifice recreor ac delector. Etſi ſummae ignorationis poſtulati, quanta in eorum geſtis pia ſagacitas & prudentia! Liquet id intuenti ſacras aetatis illius antiquitates in quibus univerſa Religionis noſtrae doctrina *συμβολικῶς*, & per quaedam aenygmatica ſigna ſub aſpectu poſita videtur. Non quaero an id ex inſtituto *Diſciplinae Arcani*, an aliis de cauſſis praeſtiterint: illud modo perſequor, quod ad propoſitum pertinet. Inter vetera Chriſtianorum ſymbola Menſorem quoque, & Modium, & Frumentum reperio. Scilicet exſtat Romae in Muſeo Kircheriano Toreuma Marmoreum, in quo Modius inſculptus eſt ſpicarum refertus & cumulatus; juxta Modium Menſor pellicea indutus veſte, qui dextera virgam, ſeu potius regulam gerit ad peraequandum in Modio Triticum, cum inſcriptione MAXIMINVS AMICVS OMNIVM [a]. Edidit Antonius M. Lupus [b], iterumque illius meminit Nicolaus Galeottus [c], nobiliſſimum par eruditorum: quae autem hiſce emblematibus ſignificatio ſubjiciatur, nunc inquirendum. Quatuor ex his percipi poterant documenta. I. Admonebantur hinc Chriſticolae ſe eſſe genus electum, quod Deus a ceteris gentibus disjunxerat, ut ſibi populum acceptabilem conſtitueret, ſicut bonus Agricola Triticum a paleis ſegregat, illud quidem in horreum ſepponens, has vero tradens igni comburendas: quod unum mente contrectantes, ſe ſummo beneficio affectos intelligerent, ſummaque laetitia perfunderentur [d]. II. Hoc ſymbolo admo-

a Hoc ſibi maxime in laude ponebant veteres illi Chriſtiani, quod *neminem laeſiſſent*, *de omnibus bene eſſent meriti*. Innumerae Inſcriptiones a Boldetto, Marangonio, aliiſque editae, teſtantur.

b *In Epitaphio S. Severae* §. VIII. *pag.* 51. *Panormi* 1734.

c *In Muſeo Odeſcalco Tom.* II. *Tabul.* 21. *Romae* 1752.

d *Matth.* XIII.

admonebantur in ſumma temporum improbitate, & malorum colluvie verſari, in quibus Ethnici Chriſtianos oppugnabant, quam poterant acerrime, & adveniſſe diem, qua Satanas, totus ad perniciem incumbens, Chriſti ſectatores *ſicut Triticum verſare* ſatagebat; proinde vigilarent atque obſiſterent [a]. III. Modius ille fortaſſe praemium deſignabat, quod Servator Jeſus noſtris laboribus aliquando deferendum ſpoponderat, illa utens allegoria, ſe famulis ſuis fidelibus *Tritici menſuram, eamque plenam & confertam* daturum, ut hac expectatione recreati, interituras voluptates deſpicerent [b]. IV. Quia Frumentum terrae abditum putreſcit, ſed inde tellure erumpens, attollitur, iterumque vireſcit, fructus, ſpicaſque edit; ita velut noſtrae *Reſurrectionis* indicium haberi poterat [c]. Modius Triticeus igitur etiam ea de cauſſa adjectus in Chriſtianorum Monumentis, ut hi animum advertentes Grani viciſſitudinibus, repoſitam ſpem haberent, ſe a mortuis ad vitam iri revocatum. Quae omnia eſſe recogitanda ipſe met Jeſus Chriſtus, hoc uno in marmore Menſoris perſonam induens, praecipere videtur, Modium, & Frumentum indigitans. Quare ſi Magnus Auguſtinus ajebat prudentiam Chriſtianorum ad pios uſus traduxiſſe, quae ab Idololatris fuerant uſurpata [d]; perſpicis ſane, ut ethnicum Marmor Beneventanum rerum divinarum imagines in memoriam commodiſſime revocet: quatuor enim iſtas interpretationes ex Patrum ſententia, atque judicio protuli, qui Evangelii loca, & teſtimonia ad eumdem ferme modum explanant.

Vt ergo ad id me recipiam, unde orta eſt diſputatio, operam bene collocatam, laboremque non fruſtra impenſum arbitrabor, ſi quicquid diligentiae huic tuo anaglypho interpretando contuli, Tibi probari intellexero. Ea ſiquidem me cauſſa ad ſcribendum impulit, ut quantum liceret, obſervantiae in te meae, memoriſque animi monimentum aliquod exſtaret. Quid ni Tibi, VIR PRAESTANTISSIME, patriae amplitudini augendae flagrantiſſimo, morem gererem, quandoquidem

a *Lucae* xxii.
b *Lucae* xii.
c *Johannis* xii.
d *Contra Fauſtum* xx. *cap*.23. *edit. Pariſ.*

dem de me, ſtudiiſque meis adeo liberaliter ſentiebas, ut Antiquitatibus Beneventanis lucem aliquam a me affundi poſſe putares? Nihil tamen in hoc mihi arrogantius ſumam; ſemper enim illud Pythagorae mentem ſubit, quod quamvis homo *πάντων χρημάτων μέτρον* ſit, primum tamen, ut ſe ac ſua metiatur oportet [a]; & an feliciter, accurateque conjectorem egerim, facile Tu aeſtimare poteris, qui & maxima vi ingenii, & exquiſita eruditione omnium laudem undique collegiſti. Itaque gratum acceptumque habeas noſtri amoris *τεκμήριον* officii pleniſſimum, idque in animum inducas velim me ſummo honore proſequi Te;

Curantem quidquid dignum ſapiente, bonoque eſt. Vale.

ROMAE. Ex Aed. S. Silveſtri in Monte Quirinali Prid. Id. Aprilis cIɔIɔccLIII.

a Apud Sext. Empiricum *lib. 1. Coloniae Allobrog.* 1621.

IMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendiſſimo Patri Magiſtro Sacri Pal. Apoſtolici.

F.M. de Rubeis Patriarcha Conſt. Viceſg.

IMPRIMATUR,

Fr.Vincentius Elena Ord. Præd. Reverendiſs. Patris Mag. Sacri Pal. Apoſt. Soc.

Digitized by Google